

CATALUNYA FRANCISCANA

ANY LXII - NÚM. 281 - PRIMER QUADRIMESTRE DE 2026

La mort de Sant Francesc

Foto coberta:
“Tránsito de San Francisco”
D. Bruschi (1886)

EDITA:
Caputxins de Catalunya i Balears
www.caputxins.cat

DIRECTOR:
Josep Manuel Vallejo

CONSELL DE REDACCIÓ:
Montse Andreu
Marta Palau
Òscar Bernaus

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Avda. Diagonal, 450
08006 Barcelona
Telèfon 934 161 812
conselldeilaics@caputxins.cat

PREUS DE SUBSCRIPCIÓ:
Normal: 25 €
De suport: 35 € per amunt

Dipòsit legal: B. 8297-59

ÍNDEX

EDITORIAL

LA MORT DE SANT FRANCESC

Josep Manuel Vallejo

01

ESPAI FRANCISCÀ

Articles

GERMANA MORT

Enric Casanova

2

RECIBÍO LA MUERTE CANTANDO

Víctor Herrero

25

ESPAI CENTRAL: RECERCA 93

MALALTIA I MORT DE SANT FRANCESC EN LES FONTS FRANCISCANES

Jacint Duran

LLIBRES

CRISTO EN EL PENSAMIENTO DE FRANCISCO DE ASÍS SEGÚN SUS ESCRITOS

42

EL CÁNTICO DE LAS CRIATURAS

42

LA PASCUA DE SAN FRANCISCO

43

LOS ESTIGMAS DE SAN FRANCISCO DE ASÍS.

43

EL CÀNTIC DE LES CRIATURES DE SANT FRANCESC

44

LA CRUZ COMO RAÍZ DE LA PERFECTA ALEGRÍA

44

EDITORIAL

LA MORT DE SANT FRANCESC**FRA JOSEP MANUEL**

Sant Francesc rebé la mort cantant. “Quan l’hora del seu traspàs era imminent, cridà fra Àngel i fra Lleó perquè a ple pulmó cantessin les lloes del Senyor, el Càntic del germà Sol” (1Cel 109).

El seu traspàs fou com una litúrgia celebrada en el seu propi cos. Volgué morir “nu sobre la terra nua” com a signe de desapropriació i d’entrega total de la pròpia vida.

Rodejat dels germans, volgué que li llegissin el rentament de peus de Joan 13, on es diu que Jesús “els estimà fins a l’extrem” i el salm 142: “El meu crit implora l’ajut del Senyor”.

Fins i tot va tenir la humorada de demanar a fra Jacoba, una senyora amiga seva que l’acollia en les seves estades a Roma, que li portés un hàbit com a mortalla i aquells pastissos que tant li agradaven.

Tota la vida de Francesc fou una entrega de si mateix, una encarnació del Misteri

Pasqual seguint aquell text de sant Pau que diu que “en la mesura que ens consumim d’amor, creix dins nostre la vida de la resurrecció” (2 Co 4,16).

Francesc patia set malalties, inclòs el glaucoma contret a Egipte que li molestava constantment als ulls. Els darrers anys els germans lletrats s’havien anat allunyant del seu carisma inicial de simplicitat i de pobresa.

Tot plegat, font de gran patiment i desapropriació, fou portat amb acceptació i paciència, gràcies a la qual cosa el Senyor li va comunicar que tenia obertes les portes del Cel (LP 103).

D’aquí brollà aquella meravella del *Càntic del germà Sol*, un cant radiant i joïós enmig de la nit fosca i del fracàs, de l’home reconciliat amb la vida, amb les seves ferides i amb la germana mort...

“Benvinguda sigui la meva germana mort!” (LP 100)

GERMANA MORT

FRA ENRIC CASANOVAS

El present treball és un estudi que pretén dissenyar un itinerari catequètic d'aplicació pastoral real. No pretén ser una mera aproximació teòrica o espiritual especulativa, sinó que cerca de poder tenir una repercussió benèfica en la darrera etapa de la vida de persones que han estat diagnosticades amb un final de vida proper i inevitable. També, òbviament, tindrà utilitat per a aquells cristians que vulguin preparar-se per a afrontar el seu traspàs de manera anticipada, sempre cercant el que consisteix el veritable eix i nucli del treball: la unió amb Déu que va assolir sant Francesc ja en aquesta vida.

Com a frare menor franciscà caputxí, el meu interès fonamental consisteix a traslladar l'exemple d'afrontament positiu de la mort en clau cristiana de sant Francesc d'Assís, tal com ha quedat plasmat a les fonts franciscanes. Per tant, hi ha una introducció on es mostra com i perquè sant Francesc composa el *Càntic de les Criatures*, que és la clau per entendre tot el que vindrà després. A continuació es desglossa el sentit de la mort i de la malaltia per al sant, tot suggerint quines són les seves actituds i motivacions per a acollir la mort com una germana. El secret de tal acolliment no és altre que el grau d'unió amb Déu.

Un cop exposat això, ens trobem amb un problema: com intentar replicar allò que viu el sant d'Assís en un altre cristià? Com apropar-lo a la unió amb Déu si en la literatura existent sobre sant Francesc no se'ns descriu de manera sistemàtica aquest procés de santificació? És clar que

no es pretén jugar a fer de Déu; és Ell qui santifica quan i com vol amb la seva gràcia. Però, per a facilitar-ho pastoralment, trobem l'estructura adequada en els ensenyaments de sant Joan de la Creu a *Subida al Monte Carmelo*. Per tant, el segon gran apartat tractarà de les claus que ens dona sant Joan de la Creu per a pujar cap a la unió amb Déu, especialment a través de la transformació de les potències naturals (enteniment, memòria, voluntat) en les virtuts teològals (fe, esperança, caritat).

LA GERMANA MORT AL CÀNTIC DE LES CRIATURES.

Origen del Càntic de les Criatures.

Si hi ha alguna cosa que caracteritzi la pregària a sant Francesc d'Assís és el seu sentit profund de la lloança a Déu i, per extensió, a la seva Creació. D'aquí surt la composició de l'arxiconegut *Càntic de les Criatures* (també anomenat *Càntic del Germà Sol*) com a expressió del seu amor de Déu a través de la naturalesa creada.

No obstant això, quedar-nos-hi només seria rebaixar molt el to subjacent en la pregària de Francesc. Si entenem aquest Càntic com una forma de pregària, com una forma, doncs, de relació amb Déu, cal notar en primer lloc l'alegria i l'exultació que caracteritzen aquest tipus de lloança. Pràcticament podríem equiparar-ho a un èxtasi induït per la pròpia experiència sensible de l'orant, sens dubte, a través d'alguna gràcia especial de Déu per permetre a Francesc veure o sentir la seva magnificència creadora.

No obstant això, hem de conèixer en quina situació concreta és inspirat aquest tipus de pregària a Francesc. Segons llegim a la *Llegenda de Perusa*¹, una de les fonts imprescindibles de sant Francesc, escrita pels seus propis companys després de la seva mort, el sant ja estava molt malalt (sabem que patia de l'estómac, melsa i fetge) i s'estava quedant cec. Feia cinquanta dies que estava en una petita cel·la aïllat perquè ja no podia suportar la llum del sol, plena de ratolins que el molestaven i no el deixaven ni dormir ni pregar en pau.

Sant Francesc va invocar el Senyor fent una oració demanant paciència per suportar les seves malalties. Déu li respon que aquesta malaltia és penyora del seu Regne. I aleshores, en aquesta situació penosa, és quan en brolla la més elevada pregària de lloança. Una part de la seqüència literària és la següent:

Pel matí, en llevar-se, Francesc va dir als seus companys: «Si l'emperador donés un regne sencer a un servent seu, oi que aquest hauria d'estar molt content? Doncs

jo hauria d'estar-ho en les meves malalties i tribulacions i consolar-me en el Senyor, i donar sempre gràcies a Déu Pare, al seu Fill únic, nostre Senyor Jesucrist, i a l'Esperit Sant, pel gran do que se m'ha atorgat: que tot i viure en la carn, per la seva misericòrdia m'ha assegurat a mi, el seu pobre i indigne servent, la participació del seu Regne. Per això, a glòria seva i per a consol i edificació del proïsme, vull compondre una nova *Lloança al Senyor* per les seves creatures».

Hem de valorar també que aquest és un capítol fonamental al final de vida del sant, perquè llegim a la *Primera Vida*² de Celano que en veure acostar-se la seva mort va manar el següent:

«Mentre descansava uns dies a Santa Maria de la Porciúncula, aquell lloc tan estimat per ell, i preveient que l'hora de la mort era imminent, cridà que vinguessin dos dels seus frares i fills més predilectes, perquè a ple pulmó cantessin les lloes del Senyor, i ho fessin amb veu forta i esperit joïós per la mort propera, o més ben dit, per la vera vida ja imminent».

1. LP 83.

2. 1C 109.

Per tant, hem de veure d'on parteix aquesta pregària de lloança en sant Francesc. Podem estar segurs, per les fonts de què disposem, que en el fons de la seva lloança hi ha la virtut teològica de l'esperança en la vida eterna desenvolupada fins al màxim, atès que és el mateix Déu qui li confirma l'existència d'aquesta vida i la seva participació futura de la mateixa, i per la qual ha de patir en aquest món aquestes penes.

En aquest cas, en sant Francesc es fa realitat allò que les Escriptures ens descriuen:

«Perquè només en esperança estem salvats. Ara bé, quan es veu allò que s'espera, ja no s'espera més: potser es pot esperar allò que es veu? En canvi, si esperem allò que no veiem, ho esperem amb constància».³

El Càntic de les criatures com a resposta joiosa.

El *Càntic de les Criatures* es dona en un moment en què sembla que Déu concedeix a sant Francesc la petició que havia fet davant del crucifix de Sant Damià durant el seu procés de conversió, possiblement després de rebre el mandat del Senyor, que deia: «Francesc, ves i repara la meua casa, que, com veus, amenaça ruïna».⁴ L'oració de sant Francesc davant el crucifix de Sant Damià diu el següent:

*Summe, gloriós Déu,
il·lumina les tenebres del meu cor i
dona'm fe recta, esperança certa
i caritat perfecta,
sentit i coneixement, Senyor, perquè
compleixi
el teu sant i veritable manament.*

Com veiem, en el moment de la seva conversió sant Francesc va demanar precisament una esperança certa, i això Déu

li ho concedeix clarament en els temps previs a la seva mort, en una acció divina de resposta a la seva petició i en premi a la seva vida de seguiment radical (que, si ho observem, també és el compliment de la petició de sentit i coneixement per complir el seu sant i veritable manament, que tanca aquesta pregària). Sembla que el compliment d'aquesta oració de petició és el que provoca que sant Francesc desbordi en sentiments d'agraïment i lloança a Déu, i llavors compon el famós *Càntic de les Criatures*.

La mort en el Càntic de les Criatures

En aquest context, quina referència fa sant Francesc a la mort? Es refereix a ella en el mateix Càntic dient:

«Lloat siguis, el meu Senyor, per la nostra Germana Mort corporal, de la qual cap home vivent no pot escapar. Ai d'aquells que morin en pecat mortal. Benaurats els que trobareu en la vostra santíssima voluntat perquè la mort segona no els farà cap mal».

Segons se'ns narra en una de les llegendes,⁵ però, aquests versos no són afegits sinó quan li acabaven d'anunciar que la seva malaltia era incurable i que viuria poc temps, intercalats justament abans de la darrera estrofa. En rebre aquella notificació, va fer venir fra Àngel i fra Lleó perquè li cantessin el Càntic de les Criatures i, durant aquest cant, el sant introdueix la Germana Mort. No havia estat, per tant, dins la composició original del càntic.

Sant Francesc es refereix, en primer lloc, a la mort corporal, que és la que serà objecte d'aquest estudi, i fixem-nos, en primer lloc, que el sant la fa un motiu de lloança. És paradoxal que la caracteritzi així, quan en la següent frase ens diu que cap home vivent no en pot escapar, com si fos el que tradicionalment se l'ha considerada, és a dir, una maledicció. Sense anar

3. Rm 8,24-25.

4. LM 2.

5. LP 7.

més enllà, bíblicament podem examinar els passatges que declaren aquesta mort física com un càstig pel pecat (Gn 2,16-17; 3,17-19; Rm 5, 12; 6, 23; 1Co 15, 21-22).

No sembla a *priori* que hagi de ser aquest esdeveniment quelcom per donar-ne gràcies a Déu. Però la resposta cal trobar-la en allò que hem dit abans: Sant Francesc parteix de l'esperança certa que la malaltia, que inevitablement desembocarà en el procés de mort corporal, és penyora del Regne i, per tant, la mort corporal, en morir el cos, és la porta d'entrada al Regne.

Per això seguidament fa l'afegit de lamentar-se d'aquells que morin en pecat mortal: per a ells sí que la mort corporal ha de ser un motiu de preocupació («Ai d'aquells...»), perquè ja abans d'ella no s'han adreçat cap al Regne, i, per tant, no serà aquell moment el d'entrada per aque-

lla porta, donat que han preferit orientar-se prèviament cap a d'altres portes.

El que ens està dient el sant és que si hem viscut coherentment la nostra vida cristiana, amb totes les dinàmiques de redempció, purificació i santificació que això implica, de servei a Déu i al proïsme, és a dir, si hem caminat pel camí del Regne, no hem de témer la mort corporal: més aviat, n'hem de donar gràcies perquè marca la fi dels sofriments d'aquesta vida temporal que el sant va experimentar tant intensament, així com l'entrada en el Regne de Déu.

«L'amo li va dir: Molt bé, servent bo i fidel! Has estat fidel en poca cosa; jo t'encomanaré molt més. Entra al goig del teu senyor».⁶

6. Mt 25,21.

La malaltia en el Càntic de les Criatures.

Un cop hem vist l'esperit veritable darrere de la composició del *Càntic de les Criatures* i com això enllaça amb el sentit de la mort cristiana, ens referirem a com és abordat un dels camins que menen a aquest feliç desenllaç de la vida terrenal, és a dir, la malaltia, d'una manera ben contracultural per al nostre temps:

*Lloat sigueu, Senyor, per aquells que perdonen pel vostre amor,
i aguanten malaltia i tribulació.*

*Benaurats els qui les aguanten en pau,
car de Vós, Altíssim, seran coronats.*

Sant Francesc rep en aquella misteriosa comunicació de Déu. prèvia a la composició del Càntic, la plena certesa que la malaltia s'ha de rebre com un do, com una gràcia, com una benedicció, i que és ja ara, assegurança de la participació en el seu Regne «tot i viure en la carn».⁷

7. LP 83.

Per tant, el do cal rebre'l i suportar-lo en pau, com a do que és, i no pas com una maledicció, com també vèiem que es produïa amb el concepte de la mort corporal.

Aquesta acceptació pacífica de la tribulació del propi cos, fugint d'interpretacions de caire platònic de disgregació entre els conceptes de cos (dolent) i ànima (bona), implica l'acceptació pacífica de la voluntat de Déu sobre la nostra persona, sigui quina sigui aquesta, i això implica la nostra purificació: progressiva mort de l'amor propi per a acollir allò que ens ve de l'Altre que és el Summe Bé, que ens va separant de la manera que, segons Ell, més ens convé, de la realitat dels aferraments a aquest món que, de totes maneres, haurérem de deixar enrere un dia o un altre. D'alguna manera, teològicament podríem parlar d'un foc del Purgatori anticipat, que Déu ja encén en la nostra vida terrenal per avançar la nostra entrada a la vida de la Glòria.

LA MALALTIA I LA MORT EN LES FONTS FRANCISCANES.

Introducció.

L'objectiu d'aquest estudi és adreçar-nos vers una pastoral cap al malalt greu, en procés irreversible o molt probable de mort. Per tant, cal plantejar el terme malaltia amb un matís lligat a la mort, a un camí de final de vida, a com el malalt pot trobar consol i fins i tot alegria segons l'enfocament radicalment cristià que sant Francesc dona a la seva pròpia tribulació en la carn.

En endavant, per tant, malaltia i mort aniran profundament lligats, segons les mateixes consideracions que hem fet al voltant dels dos termes en incidir sobre la seva presència i significat al *Càntic de les Criatures*, però ara estès a un camp molt més ampli, que ens proporciona la perspectiva sencera de sant Francesc sobre malaltia i mort: indagant el que diu en la majoria dels textos escrits de la seva mà i els textos elaborats pels seus companys o per altres estudiosos de l'orde.

Actitud fonamental de sant Francesc davant la malaltia terminal.

Sant Francesc, talment com sant Pau quan assegura que troba incomparablement millor estar amb Crist que no pas romandre en aquesta vida corporal,⁸ té la plena seguretat de la veracitat d'aquest fet, des que Déu li va revelar el que significava la seva malaltia i a quina esperança estava cridat. Trobem diversos fragments on detalla la seva actitud davant la tribulació de la malaltia i l'imminent final de la vida. Per exemple, trobem aquest passatge ben significatiu:

Però, com que per llei natural de la condició humana, el cos es va consumint poc a poc cada dia, encara que l'esperit es

rejoveneixi, el seu cos petit, que contenia el celestial tresor, va començar a perdre forces i a minvar tot ell.

«Veritablement però, com diu l'Escriptura, *quan un home acaba, aleshores tot just comença, i quan ja ho dona tot per fet, ni tan sols ha començat*. A mesura que el seu cos perdia forces, el seu esperit s'enfortia. Tan viu era el zel per la salvació de les ànimes i la set de conquerir-les per a Déu que, no tenint forces per anar a peu, recorria els pobles muntat en un burret. D'aquí que els frares l'aconsellaven amb insistència amorosa a tenir un xic de cura pel seu cos malalt amb l'ajut també d'algun metge. Ell, però, que tenia posat sempre l'esperit mirant el cel, rebutjava tal indicació, perquè no desitjava altra cosa que desfer-se del seu cos i ser amb Crist (Flp 1,23)».⁹

Aquí no és l'objectiu suggerir el refús dels tractaments mèdics –en el desenvolupament de la mateixa narració, fra Elies el convencerà de fer cas als metges–, sinó subratllar, més enllà de l'encesa caritat i activitat que desenvolupava el sant –que no es poden exigir d'un malalt en aquesta situació, donat que són carismes sobrenaturals que Déu pot o no atorgar–, els següents punts: 1) la davallada de l'home exterior ha de ser entesa i integrada com una renovació de l'home interior; i, per tant, 2) cal enfocar la fi de la vida com un principi, que ens ha de dur a focalitzar-nos en treballar l'esperit, tenint sempre present que «Déu ho disposa tot en bé dels qui l'estimen».¹⁰ Des d'aquesta visió teleològica de la fi com un principi, s'explica la sobreabundància de les virtuts teològals en el sant: la fe recta, l'esperança certa, la caritat perfecta. Això ens du a d'altres textos com el següent:

9. 1C 98.

10. Rm 8,28

8. Fl 1,23.

En certa ocasió, un framenor digué a sant Francesc: «Pare, la teva vida i capteniment han estat i són llum i mirall de perfecció no solament per als teus frares, sinó també per a l'Església universal. Així esdevindrà també en la mort: si per als teus germans i molts d'altres significarà un gran dolor i una gran tristesa, per a tu serà ocasió d'un més gran consol i d'una joia inesgotable. Tu passaràs d'una extrema fatiga a un profund repòs; d'un mar de turments i temptacions al goig infinit; d'una pobresa estricta –que sempre has estimat i practicat voluntàriament des de la teva conversió fins a l'últim dia– a unes riqueses autèntiques i sense fi; passaràs de la mort temporal a la vida eterna, on veuràs cara a cara el Senyor el teu Déu, a qui tant has estimat en aquest món».

I el germà afegí més obertament: «Pare, cal que sàpigues que, si el Senyor no envia un remei des del cel per al teu cos, la teva malaltia és incurable i viuràs poc temps. Així ho han manifestat els metges. T'ho dic per a confortar el teu esperit, perquè t'alegris interiorment i exteriorment en Déu; i també perquè els frares i tothom que vingui a veure't et trobin alegre en el Senyor; ells també saben i estan convençuts que moriràs aviat. Així, tant per als presents com per a altres quan sentin parlar del teu traspàs, sigues per a tots de santa memòria, com ho ha estat la teva vida».

Aleshores el benaurat Francesc, tot i aclaparat per tants diversos mals, començà a lloar el Senyor amb gran fervor i, curull de joia interior i exterior, digué al germà: «Si haig de morir aviat, crida fra Àngel i fra Lleó perquè em cantin a la germana mort».¹¹

En aquest text trobem el paper del germà –possiblement fra Elies–¹² com a missatger tant del consol diví, com de la constatació de la fi de la vida en la carn.

11. LP 7.

12. Cf. LP 99.

Veiem com allò que el germà transmet està en plena consonància amb allò altre que sant Francesc espera en Déu, i, per tant, la reacció del sant és recórrer a la lloança, al *Càntic de les Criatures*, o a una seqüela d'aquest, centrada exclusivament en la mort. Trobem que la reacció de sant Francesc a l'anunci objectiu de la seva mort corporal pròxima en el temps és definit amb els termes «ardent fervor d'esperit» i «goig interior i exterior». D'altres expressions que utilitza fra Elies per definir l'ideal franciscà de l'instant de la mort són «immens consol», «pas d'una gran feina a un gran repòs, d'un mar de dolors i temptacions al goig infinit», «de l'estricta pobresa a riqueses immenses, veritables i infinites», «de la mort temporal, a la vida eterna, on veuràs sense parar, cara a cara, el Senyor el teu Déu, a qui has contemplat en aquest món amb tant de fervor, desig i amor».

En aquestes expressions hi trobem aquesta convicció radical de fe, esperança i caritat entorn del sentit de la vida present com un procés progressiu d'immersió en la vida divina dins les limitacions temporals, que desemboca en la visió beatífica on es veurà «sense parar, cara a cara» aquell qui s'ha contemplat amb desig, fervor i amor en aquest món, donant un sentit ple a les tribulacions de la malaltia que condueix inexorablement a la mort.

Això es pot resumir en una actitud fonamental, la que demana fra Elies al sant un cop li ha anunciat que la seva malaltia és incurable i que viurà poc temps. Li diu: «Et parlo així per confortar el teu esperit, perquè t'alegris de continu en el Senyor interiorment i exteriorment». Per tant, l'alegria –ben entesa com aquella resposta a la percepció de la gràcia divina que opera en el sant per la seva profunda unió amb Déu–, precisant que és alhora interna i externa, és l'actitud que, tot i la tribulació del cos, constitueix l'ideal franciscà.

Les malalties de sant Francesc.

Abans d'entrar a examinar en detall el tractament de la mort i la malaltia en les fonts franciscanes, parem-nos a desvelar quines malalties i quins símptomes experimentava sant Francesc en el seus darrers temps:

Tot i que durant llarg temps, i fins a la seva mort, va patir de l'estómac, de la melsa i del fetge, i que des del retorn d'ultramar sofria terribles dolors als ulls, mai es va preocupar de fer-se curar».¹³

Aquest seria el llistat de dolències a les quals sant Francesc havia de fer front, si bé el propi text ens descriu que amb la seva actitud de cristificació –la qual aprofundiré en el següent punt– podia passar per damunt d'ells de manera quotidiana. A banda d'aquestes afeccions, n'hi trobem una altra:

13. EP 91.

«Com que sofria d'hidropesia i s'havia quedat amb la pell i l'os a causa de les diverses malalties, pocs dies abans de la seva mort els germans li confeccionaren unes quantes túniques per poder canviar-se de dia o de nit, sempre que fos necessari».¹⁴

En una edició catalana concreta¹⁵ s'especifica que es tractava més aviat de desnutrició que no pas d'hidropesia. No obstant, no podem descartar aquesta condició si ens atenem a uns altres textos¹⁶ que refereixen que se li inflaven els braços, les cames i els peus per causa d'aquesta.

Podem restar ben segurs de la cruesa dels patiments que havia de sofrir a diari,

14. LP 90.

15. Anònims, *Llegendes de Sant Francesc d'Assís*, Col. Fonts Franciscanes 3. La Formiga d'Or : Barcelona 1996, 173.

16. LP 26, EP 22.

amb més intensitat com més se li acostava l'hora de partir d'aquest món. A tall de recull, podem citar que «des del retorn d'ultramar sofria terribles dolors als ulls»,¹⁷ «perquè es recuperés de la salut dels ulls [...] hagué de sofrir cauteritzacions en diverses parts del cap, li seccionaren les venes, li aplicaren cataplasmes i li injectaren col·liris, però sense que millorés»,¹⁸ i «havia començat a perdre la vista». ¹⁹ «Trobant-se a Siena sis mesos abans de la seva mort per al tractament de la malaltia

17. EP 91.

18. 1C 101.

19. EP 91.

dels ulls, començà a agreujar-se tot el seu cos. L'hepatitis, els freqüents vòmits de sang, i més encara el seu estómac desfet per lesions greus, tot feia témer la fi imminent». ²⁰ Així, «un dia en què Francesc volia perbocar a causa del mal d'estómac, feu un esforç tan violent que va treure glops de sang durant tota la nit fins a la matinada». ²¹ «La inflamació del ventre es va estendre a les cames i als peus, i el seu estómac s'agreujà tant, que a penes si podia prendre cap aliment». ²² Finalment, va perdre del tot l'apetència i el sentit del gust, ²³ mancat d'energia física, no podia gairebé moure's, ²⁴ i a penes podia descansar ni dormir. ²⁵ Però ell «anomenava "germans" els seus sofriments». ²⁶

Sant Francesc i el procés de cristificació per la malaltia.

Com ja he referit anteriorment, sant Francesc, per revelació divina, veu en la malaltia una penyora de la futura vida benaurada. Però cal destacar que, com a preparació per a aquesta, la malaltia que sofreix en el present és, per a ell, mitjà d'unió amb el Crist. Aquesta unió es va consolidant per la paciència. No una paciència entesa com una virtut estoica, sinó com a fruit de la unió de les tres virtuts teològals que van creixent conjuntament amb ella.

Així, se'ns diu que «tan abrusat eren l'amor i la compassió del nostre pare pels dolors i la Passió de Crist, i tant se n'afliigia interiorment i en l'exterior, que no es preocupava de les pròpies malalties». ²⁷

20. 1C 105.

21. EP 87.

22. 1C 105.

23. 2C 210.

24. 1C 107.

25. LP 22.

26. LM 14.2.

27. EP 91.

Així doncs, l'amor pel Fill de Déu, la caritat perfecta, era el fonament sobre el qual sant Francesc suportava els seus dolors i mancaments físics: «El nostre pare sant tenia sempre com a dolç tot allò que era desagradable al cos, i experimentava una delectança sense límits en el seguiment humil de les petjades del Fill de Déu».²⁸

Per tant, hi ha una correspondència directa entre el fet de suportar la malaltia i el seguiment de Crist: «Francesc, herald de Déu, seguí les passes de Crist pel camí de nombrosos contratemps i de malalties penoses, però sense recular ni un pas per arribar a feliç terme i, amb major perfecció, a tot allò que excel·lentment havia iniciat».²⁹ Per tant, hi trobem una fe indefallent (sense recular) i una esperança certa (per arribar) al darrere.

En aquest punt, el cronista franciscà recorre a la teologia paulina³⁰ per precisar una hipotètica finalitat d'allò que sant Francesc està realitzant en la seva malaltia: «I com que encara no havia acomplert en la seva carn el que mancava a la Passió de Crist, tot i que en portés al cos les ferides, va caure en una greu malaltia dels ulls, com si Déu li enviés un nou signe de la seva misericòrdia».³¹

Es dona, doncs, una plena identificació entre Crist i el camí vital de sant Francesc, que culminarà en la seva estigmatització:

Francesc, ja mort al món, vivia sols en Crist. Els plaers de la terra eren per a ell una creu, donat que en duia una altra, la de Crist, impresa al seu cor. Els seus estigmes li brillaven en l'exterior, cabalment, perquè en ell s'havia implantat la creu en el més profund de l'ànima.³²

28. Ibid.

29. 2C 210.

30. Col 1,24.

31. 1C 98.

32. 2C 211.

Paciència, pregària i cristificació en sant Francesc.

Ens diu la Sagrada Escriptura que «amb la vostra perseverança salvareu les vostres ànimes»,³³ i aquest era un principi fonamental en l'actitud vital de sant Francesc. Podem il·lustrar la importància de la paciència davant l'adversitat amb un dels relats més coneguts de la vida del sant, quan defineix la Veritable Alegria referint-se a la reacció veritablement virtuosa davant una situació de gran aflicció per les circumstàncies desgraciades unides al menyspreu dels germans: «Et dic que si hagués tingut paciència i no m'hagués alterat, que en això hi ha la veritable alegria i la veritable virtut i la salvació de l'ànima».³⁴

Així, fra Jacint Duran comenta que, en sant Francesc:

La paciència és suportar amb constància una tribulació, sigui la malaltia, sigui la persecució, tant de dins com de fora de la fraternitat. I això només és possible perquè Crist ha passat al davant. Només és possible perquè tenim el cor en Ell, que és la nostra paciència.³⁵

Així, d'aquella trobada amb Crist que hem comentat que és el pilar fonamental de la vida de sant Francesc, es desprèn que el sant valori per damunt de totes les altres virtuts la paciència com a resultat òptim, com a veritable alegria de la vida de l'ànima, encara enmig de totes les seves malalties i patiments diversos. Prossegueix fra Jacint Duran:

La paciència per a Francesc és un efecte de sentir la Paraula de Déu amb un cor bo i òptim. Quan s'entén i es reté aquesta Paraula, provoca la paciència.

33. Lc 21,19.

34. FL 8.

35. DURAN, J. *La veritable alegria segons Sant Francesc*, Col·lectània Sant Pacià n° XLII, Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona 1990, 105.

[...] La paciència és el que fa possible el pas de la creu a la resurrecció. La causa de la paciència no és altra que seguir Crist en el camí pasqual. Camí que ell (Francesc) es va fer seu a través de l'escolta de la Paraula, especialment la dels Salms.³⁶

D'aquesta reflexió en traiem clarament que la paciència franciscana, a més del conjunt de les tres virtuts teologals desenvolupades i desplegades, requereix d'una profunditat i perseverança en l'escolta de la Paraula de Déu i en la vida de pregària. També hi ha un èmfasi en la importància dels germans, d'acord amb el següent passatge referent a la malaltia ocular de sant Francesc:

«El sant suportà aquesta malaltia per espai de gairebé dos anys amb gran paciència i humilitat, regraciant en tot el Senyor. Per poder lliurar-se amb més zel a Déu i enlairar-se en èxtasi freqüents a les mansions celestials, i també per viure sem-

pre en la presència del dolcíssim i sereníssim Creador de l'Univers, encomanà la cura de la seva persona a alguns germans, que eren més de la seva confiança. Eren homes molt virtuosos, donats a Déu, estimats dels sants i dels homes, i en ells es recolzava com una casa sobre quatre columnes».³⁷

Tot i això, hem de recordar que la veritable alegria s'esdevenia en la paciència fins si es perdia tot suport extern, amb tal de no alterar-se davant els contratemps i les malalties. Per això, fins i tot arriba el sant a relacionar la queixa amb la intervenció diabòlica, alhora que veiem tant la seva paciència com la importància de la pregària en la mateixa, en el següent passatge:

«Quan va descobrir que havia estat el dimoni el qui no l'havia deixat dormir ni fer oració, digué al seu company: «El dimoni és molt subtil i astut. Com que per

36. Ibid., 107.

37. 1C 102.

la misericòrdia i gràcia de Déu no pot fer mal a la meva ànima, intenta impedir que satisfaci les necessitats del cos, i no em deixa dormir ni pregar. El que busca és llevar-me la devoció i la joia del cor perquè em queixi de la malaltia». Durant una pila d'anys, Francesc va patir molt de l'estómac, la melsa, el fette i dels ulls. Tanmateix, pregava amb tanta devoció i reverència, que no es permetia durant la pregària de recolzar-se en el mur ni en les parets. Es posava sempre dempeus amb el cap descobert, i algunes vegades agenollat quan passava fent oració la major part del dia i de la nit. Fins i tot quan anava a peu pel món, s'aturava sempre per resar les hores. I si anava a cavall a causa de la seva malaltia, descavalcava per tal de dir l'Ofici Diví». ³⁸

Finalment, per tancar aquesta breu reflexió sobre la paciència davant la malaltia en sant Francesc, hi tenim aquest altre passatge on, per contra, després de descriure l'acció diabòlica per a provocar la queixa de la seva malaltia, ens parla de quina és l'acció i intenció concreta de Déu sobre l'ànima en aquesta tribulació corporal: «Déu volia augmentar encara més els mèrits del sant, que s'assoleixen veritablement per la paciència. D'aquí que fou atacat per tants i tan greus patiments, que no hi havia cap part del seu cos on no sentís grans dolors». ³⁹

Sant Francesc veia el Crist i el voler de Déu en els malalts.

En certa ocasió, el sant instruí un germà dient-li: «Has de contemplar en els malalts els dolors que Crist es carregà per nosaltres», ⁴⁰ i aquesta és la raó principal per la que, malalt ell mateix, podem llegir el

següent text, que potser sigui el punt més explícit de les fonts franciscanes sobre l'actitud del sant envers els malalts:

«Era gran la seva compassió pels malalts i acudia amb tendra sol·licitud a les seves necessitats. Si la caritat dels seglars li lliurava algun menjar confortant, el donava als malalts, quan ell de veritat el necessitava més que ningú. Feia seves les dolences de tots els malalts i els adreçava paraules encoratjadores quan no podia prestar-los cap més ajut. En dies de dejuni, perquè els malalts no s'avergonyissin de menjar, ell també ho feia i corria als llocs públics de les ciutats i, sense por, demanava carn per al germà malalt.

Amb tot, aconsellava als malalts de sofrir amb paciència les privacions i a no escandalitzar-se si no eren atesos convenientment. Per això, va manar escriure en una de les seves Regles: «Prego tots els meus frares malalts que en les seves malalties no es torbin contra Déu o contra els germans. Que no demanin medicines amb massa afany, ni tinguin desig desordenat per la salut del cos, que aviat ha de morir i és enemic de l'ànima. Per damunt de tot, donem gràcies a Déu i posem-nos sempre en el voler del Senyor. Tots els qui Déu predestina a la vida eterna són esperonats amb el flagell de les malalties, com diu Ell mateix: «*Jo reprenc i castigo els qui estimo*»». ⁴¹

Cal aprofundir els diferents punts que toca aquest text tant ric en diferents aspectes de l'actitud de sant Francesc vers els malalts.

Compassió i sol·licitud envers els malalts: passant per sobre de les seves pròpies necessitats, els feia arribar les millors mences.

Feia seus els seus patiments: els ajudava i, quan no podia fer-hi més, els dirigia paraules de compassió.

Els aconsellava patir amb paciència:

38. LP 119.

39. LM 14.2.

40. 2C 85.

41. 2C 175

basant-se en una radical dependència de la voluntat divina, encoratjava a no fer cas del cos (la carn), que «ha de morir aviat i és enemiga de l'ànima». En d'altres textos⁴² s'hi afegeix que un excessiu desassossec per la manca de medicines o per salvar la carn prové del Maligne, «ja que s'estima més el cos que l'ànima». També hi encoratja el malalt que «de tot doni gràcies al Creador».

S'entén la malaltia com una ordenació a la vida eterna: Sant Francesc tenia molt clar que l'accés a aquest vida benaurada era assenyalat en moltes ocasions per la reprensió paterna de Déu a la vida terrenal amb «l'agulló dels càstigs i les malalties». Com hem vist, de fet, la revelació divina que va tenir abans de fer compondre el *Càntic de les Criatures* li va confirmar exactament això. I negar aquest punt seria negar tot sant Francesc en la matèria que ens ocupa: la de la seva actitud davant els malalts i davant la seva pròpia malaltia.

La malaltia en sant Francesc, com una providència divina correctiva i motiu de recompensa futura

És oportú de veure com, en diferents passatges, el sant ens parla de la malaltia com d'un correctiu i d'una providència del Senyor. Per exemple, novament dins la seva mateixa vida, la malaltia ja s'hi fa present en la seva joventut, per a corregir-lo:

«És ben cert que aquest home vivia el pecat amb passió juvenil! Aquesta perillosa edat l'arrossegava a satisfer desigs vergonyosos, incapaç de dominar-se, pressionat per les perverses excitacions de l'*antiga serp*. Però la venjança divina, millor dit, la divina misericòrdia, redreça aquells sentiments extraviats per mitjà de l'angoixa espiritual i la malaltia corporal, segons aquella paraula profètica: *Heus ací que jo encerclaré d'espines el teu*

camí i hi alçaré un mur (Os 2,6). Colpit per una llarga malaltia, com és necessari a la humana obstinació, que no s'esmena si no és pel càstig, començà a pensar efectivament en el seu interior coses diferents de les que acostumava».⁴³

Per tant, sant Francesc té des de ben jove una noció de la funció correctiva espiritual amb la qual Déu empra la malaltia en l'ànima humana com si d'un cirurgia es tractés. Però resulta que encara hi trobem un altre episodi important d'aquesta providència correctiva divina per la malaltia:

«Tot i que la sarment evangèlica produïa abundància de fruits assaborits, no es refredava el propòsit i el gran desig de Francesc pel martiri. Així, poc temps després emprèn un viatge al Marroc per anunciar la Bona Nova al soldà Miramolí i els seus correligionaris. Era tan viu el seu zel apostòlic, que sovint deixava enrere el seu company de viatge i, empès per la força de l'Esperit, frisava per aconseguir aquell propòsit. El bon Déu, que per la seva benignitat es complau recordar-se de mi i de molts d'altres, feu anar les coses diversament al seu intent. En efecte, Francesc, ja a Espanya, fou colpit d'una malaltia i obligat a interrompre el viatge».⁴⁴

Per tant, Déu atura el sant de llançar-se al martiri al Marroc mitjançant una malaltia, afectant de nou profundament la seva trajectòria vital: no li hi deixarà pas anar, però no obstant, privant el sant del seu desig, li permetrà viatjar tot seguit a Síria i acabar per anar a donar testimoni davant del soldà mateix on, com és conegut, tampoc no hi sofrirà martiri. El veritable martiri que li estava destinat eren les seves malalties, juntament amb les preocupacions pel rumb de l'Orde, que no tractarem aquí. Recor-

42. Rnb 10, EP 42.

43. 1C 3.

44. 1C 56.

dem que va ser precisament en aquest viatge a terres dels sarraïns quan va contraure la terrible malaltia dels ulls. De fet, se'ns narra que:

«Quan un frare li preguntà si preferia suportar aquell llarg i incessant sofriment o el martiri d'un botxí qualsevol, el sant li va respondre: "Oh fill, per a mi allò més volgut, més dolç i agradable, ha estat sempre, com ara, fer en mi i de mi el que agrada al Senyor, de tal manera que vull estar d'acord, obedient i dòcil, amb la seva voluntat. Suportar només tres dies aquest mal m'és més dolorós que qualsevol martiri; no em refereixo, evidentment, al premi, sinó a les molèsties que produeix"».⁴⁵

45. 1C 107.

Quan sant Francesc es refereix a un premi (la palma del martiri), això no exclou que també considerava que la paciència enmig de la seva tribulació corporal comportava una recompensa i una anticipació del Purgatori:

Semblava increïble que un home oprimint amb el pes de tants dolors disposés de tanta força per superar-los. I encara més: a aquestes penes no els donava el nom de penes, sinó de germanes. Moltes eren, sens dubte, les causes d'on provenien. De fet, perquè li possibilités un més gran triomf, era l'Altíssim qui li havia preparat situacions difícils, no només en el començ de la seva vida militant, sinó també essent un veterà experimentat. També aquí tenen els seguidors del sant un exemple a imitar; perquè ni amb els

anys moderà el fervor, ni de res volgué dispensar-se la seva austeritat. Per això, assolí una completa purificació en aquesta vall de llàgrimes, amb la qual expiés l'últim cèntim, suposant, com és evident, que alguna hagués d'ésser purgada, per tal que, purificat totalment, pogués volar de dret al cel. Al meu veure, la raó principal dels seus sofriments hauria estat, com ho havia afirmat referint-ho als altres, l'esperança de rebre, un cop suportats, més gran recompensa».⁴⁶

Tota aquesta reflexió entorn de la providència correctiva i una certa purificació en vida, amagades darrere la malaltia, tanca-rien un cercle que s'acabaria en quelcom que ja hem vist: la revelació divina segons la qual, la malaltia seria penyora de la participació de sant Francesc en la vida benaurada, ja iniciada aquí tot i les seves dolències.

La divina unió, font de tota consolació en les malalties de sant Francesc.

Hi ha un text cabdal referent en com sant Francesc afronta la seva malaltia sabent que aquesta el du a una imminent mort corporal. En una visió de fra Elies a Foligno, li fou revelat a aquest que el sant no viuria més de dos anys, i fra Elies l'hi comunicà. Molt proper ja a la seva partença d'aquest món, allotjat al palau del bisbe d'Assís, sant Francesc diu a fra Elies:

«Segons em digueres, una veu et va revelar que jo no viuria més de dos anys. Abans d'aquesta visió, jo pensava tot sovint en la mort. M'ajudava la gràcia de l'Esperit Sant que desperta bons pensaments en els seus fidels i posa tota bona paraula en els seus llavis. Però, des que et fou comunicat allò, tots els dies he procurat preparar-me amb molt més interès per a la meua mort. [...] Deixa, germà meu, que m'alegri

en Déu i que canti les seves lloes enmig dels meus dolors, perquè amb la gràcia de l'Esperit Sant estic tan estretament unit al meu Senyor, que per la seva misericòrdia puc bé alegrar-me en l'Altíssim».⁴⁷

I, en el següent punt de l'escrit, sant Francesc es reafirma en el concepte de la seva unió amb Déu:

«Jo no temo pas la mort. El Senyor, per la seva gràcia i misericòrdia, m'ha unit de tal manera a Ell, que soc igualment feliç en la vida que en la mort. [...] Francesc, que jeia al llit sense forces, va alçar amb gran devoció i reverència els braços i les mans al cel i va exclamar exultant d'alegria: Benvinguda sigui la meua germana mort!».⁴⁸

Per tant, en el seu llit de mort, sant Francesc fa una clara referència a la unió amb Déu com la font de tota la consolació i alegria que experimenta. I és aquí on realment reconeix la mort com a germana seva.

LA UNIÓ CRISTIANA DE L'ÀNIMA AMB DÉU.

Justificació pastoral en acompanyament a malalts en procés de morir.

Tot seguit, a fi d'assolir una màxima eficàcia pastoral en l'ànima cristiana, ens endinsarem en aquest concepte que sant Francesc esmenta com a causa i, per tant, camí, cap a aquesta exclamació: «Benvinguda sigui la meua Germana Mort!». Es tracta de la unió amb Déu.

Al llarg dels escrits que narren el procés de malaltia de sant Francesc, se'ns fa veure que ell ha rebut unes gràcies molt particulars de Déu que li permeten afrontar la malaltia. No obstant això, a fi de replicar aquest procés en un altra persona malalta que es veu davant de la mort i dels dolors de la malaltia, tenim poques pistes de com podem desenvolupar aquesta unió amb Déu.

47. LP 99.

48. LP 100.

46. 2C 212.

I, per aquest motiu, tot restant en el camí marcat per Sant Francesc, l'aprofundirem a partir de com sant Joan de la Creu descriu de manera analítica, i molt coincident amb el que experimenta sant Francesc, aquest procés d'unió amb Déu, en el seu llibre *Subida al Monte Carmelo*.

Per tant, arribarem a entendre el que viu sant Francesc a través de l'espiritualitat del Carmel, que ens permet endinsar-nos en el que Déu ha anat obrant en el sant d'Assís. Això ens permetrà de plantejar un camí d'acompanyament plenament franciscà per a la persona en procés de malaltia i mort, tot obrint les portes de l'ànima que Déu va obrir en Francesc, però en aquest cas actuant nosaltres com a humils ins-

truments d'aquest procés, assenyalant el camí de trobada de l'Esperit Sant de Déu amb l'ànima de manera ben pautaada.

El passatge que més clarament podria justificar pastoralment l'enfocament de l'acompanyament dins la nit fosca de la malaltia en el foment de la unió amb Déu pel desenvolupament de les tres virtuts teològals és aquest:

«Havent, doncs, intentat induir les tres potències de l'ànima, enteniment, memòria i voluntat, en aquesta nit espiritual, que és el mitjà de la divina unió, necessari és primer donar a entendre en aquest capítol com les tres virtuts teològals, fe, esperança i caritat (que són respecte de les esmentades tres potències

com objectes sobrenaturals, i mitjançant les quals l'ànima s'uneix amb Déu segons les seves potències), fan el mateix buit i fosc cadascuna en la potència: la fe en l'enteniment, l'esperança en la memòria i la caritat a la voluntat. I després anirem tractant com s'ha de perfeccionar l'enteniment a la tenebra de la fe, i com la memòria al buit de l'esperança, i com també s'ha d'assabentar la voluntat en la manca i la nuesa de tot afecte per a anar a Déu. La qual cosa feta, es veurà clar quanta necessitat té l'ànima, per anar segura en aquest camí espiritual, d'anar durant aquesta nit fosca arrambada a aquestes tres virtuts, que la buiden de totes les coses i les enfosqueixen en elles. Perquè, com hem dit, l'ànima no s'uneix amb Déu en aquesta vida per l'entendre, ni pel gaudir, ni per l'imaginar, ni per cap altre sentit, sinó només per la fe segons l'enteniment, i per esperança segons la memòria, i per amor segons la voluntat».⁴⁹

Aquí tenim alguns punts cabdals per entendre el que sant Francesc ens ensenya. Una vida menada per una fe que, en la foscor més absoluta dels sofriments i del rebuig de molts, fa el buit al seu passat d'indulgència amb els béns i els afectes terrenals, tot enfocant-se de manera radical cap a l'esperança en la vida benaurada –confirmada, no ho oblidem, per Déu mateix– a través d'una riquesa i intensitat d'amor relacional envers Déu, els éssers celestials i el proïsme fins al despreniment propi absolut, que segella la perfecció de la caritat en ell, fent-lo morir en divina unió, podent referir-se amb tota propietat a la mort com una germana.

Per tant, un acompanyament pastoral del cristià moribund no hauria de passar ni per una cerca purament mental de l'enten-

dre, ni per la recerca del gaudir de la vida present com a finalitat «mentre encara es pugui», ni per la recerca de nodrir els sentits per a disfressar el que realment està passant, tal i com nostre pare sant Francesc va disposar totes les seves potències per a fer-se u tot ell amb la nova realitat en la qual estava a punt d'entrar, tot deixant enrere ja des de molt abans les realitats caduques. El mateix hem de propiciar nosaltres en el nostre acompanyament cap a la trobada amb Déu de l'ànima que s'acosta al punt de sortida.

La unió de l'ànima amb Déu a *Subida al Monte Carmelo*.

L'obra magna de sant Joan de la Creu, *Subida al Monte Carmelo*, ens ensenya que la unió amb Déu es realitza a través de la conversió de les tres potències naturals en les tres virtuts teològals. Crec fermament que aquesta és la millor explicació racional d'allò inefable que Déu va obrar en sant Francesc, perquè és el que es reflecteix en la seva vida de manera continuada i en un grau sublim. Per tant, hem de cercar les claus i els accents pastorals de l'acompanyament i la catequesi a la persona cristiana, malalta i en procés de morir, en aquest camí de sant Francesc que és il·luminat, com un far per als mortals, per sant Joan de la Creu.

Per a propiciar aquestes transformacions, idealment hi ha operacions prèvies que la mateixa malaltia i imminència o certesa de la mort tendeix a afavorir. Es tracta de *la nit activa del sentit*, caracteritzada per la mortificació de tot allò que posa el seu goig i la seva fam en les criatures i en els objectes creats, ja que suposen un obstacle per a la divina unió. És ben clar que Sant Francesc era un sant consumat en aquesta perfecció: la seva pobresa radical de totes les coses creades n'és la prova.

49. SANT JOAN DE LA CREU. *Subida al Monte Carmelo*, Ed. Apostolado Mariano, Sevilla 2007, Ll. II, cap. 6.1.

En aquesta guia pastoral faig més referència, però, a la *nit activa de l'esperit*, caracteritzada per l'obscuritat de la fe i com les tres virtuts teologals han d'elevat progressivament a la perfecció les tres potències de l'ànima, i com les esmentades virtuts fan el buit i tenebra en aquestes potències naturals.

Sant Joan de la Creu, a grans trets, parla de la transformació de l'enteniment en la fe; de la memòria en l'esperança; de la voluntat pròpia en la caritat divina. És aquest el camí on hem d'incidir per fomentar d'una manera adequada una progressiva unió creixent entre el malalt i Déu, per l'acció de l'Esperit Sant, a través de la nostra pastoral i acompanyament. Nosaltrares només som mers facilitadors i canals de l'autor veritable de tota gràcia, l'Esperit

de Déu. En estar parlant d'una nit activa, el nostre acompanyament hi pot incidir de manera eficaç.

Ens diu sant Joan:

«A aquestes tres virtuts, doncs, hem d'induir les tres potències de l'ànima, informant cada qual en cadascuna d'elles, despullant-les i posant-les a les fosques de tot allò que no fossin aquestes tres virtuts. I aquesta és la nit espiritual que anomenem activa, perquè l'ànima fa el que és de la seva part per entrar-hi. I així com a la nit sensitiva donem manera de buidar les potències sensibles dels seus objectes visibles segons l'apetit, perquè l'ànima surti del seu terme al medi, que és la fe, així en aquesta nit espiritual donarem, amb el favor de Déu, manera com les potències

espirituals es buidin i purifiquin de tot allò que no és Déu i es quedin posades en la foscor d'aquestes tres virtuts, que són el mitjà, com hem dit, i la disposició per a la unió de l'ànima amb Déu».⁵⁰

La malaltia és, doncs, una nit fosca, alhora que ha de ser activa espiritualment, en la qual Déu ens dona una oportunitat única per a aquesta unió de l'ànima amb Déu, talment com ho va obrar en sant Francesc:

«I aquí hem de notar aquella paràbola que el nostre Redemptor va dir per sant Lluç⁵¹ que l'amic havia d'anar a la mitjanit a demanar els tres pans al seu amic, els quals pans signifiquen aquestes tres virtuts. I va dir que a la mitjanit els demanava, per donar a entendre que l'ànima a les fosques de totes les coses, segons les seves potències, ha d'adquirir aquestes tres virtuts i en aquella nit s'hi ha de perfeccionar».⁵²

Així, doncs, tot i que sigui en grau imperfecte, els fonaments actius del camí de la unió amb Déu queden ben aclarits. I encara ens mancaria aclarir el que ens explica sant Joan de la Creu, respecte del tipus d'unió amb Déu que es consuma a través de tot el que hem dit:

«Per entendre, doncs, quina sigui aquesta unió que anem tractant, és de saber que Déu, en qualsevol ànima, encara que sigui la del pecador més gran del món, hi fa habitatge i hi assisteix substancialment. I aquesta manera d'unió sempre està feta entre Déu i les criatures totes, en la qual els conserva l'ésser que tenen; de manera que si d'aquesta manera faltés, després s'anihi-larien i deixarien de ser. I així, quan par-

50. SANT JOAN DE LA CREU, *Subida*, Ll. II, cap. 6.6.

51. Cf. Lc 11,5.

52. SANT JOAN DE LA CREU, *Subida*, Ll. II, cap. 6.5.

lem d'unió de l'ànima amb Déu, no parlem d'aquesta substancial, que sempre està feta, sinó de la unió i transformació de l'ànima en Déu, que no està sempre feta, sinó només quan hi ha semblança d'amor. I, per tant, aquesta es dirà unió de semblança, així com aquella, unió essencial o substancial; aquella, natural; aquesta, sobrenatural; la qual és quan les dues voluntats, convé a saber, la de l'ànima i la de Déu, estan en un conformes, no havent-hi una cosa que repugni l'altra. I així, quan l'ànima tragués de si totalment allò que repugna i no conforma amb la voluntat divina, quedarà transformada en Déu per amor».⁵³

La fe: La foscor de l'enteniment que guia cap a Déu.

La naturalesa de la fe i el paper de l'enteniment.

«Per a sant Joan de la Creu, la fe és l'instrument principal de purificació de l'enteniment, ja que aquesta potència, en la seva condició natural, busca comprendre el diví amb categories humanes, limitades i incapaces d'abastar el misteri de Déu. La fe és descrita com una llum fosca que porta l'ànima cap a la unió amb Déu sense necessitat de proves racionals ni evidències sensorials. Com explica el sant, la fe és el mitjà més pròxim que té l'enteniment per a unir-se amb Déu, perquè és una llum que ve de Déu mateix.⁵⁴ Implica la confiança plena en la voluntat de Déu i en la certesa de les seves promeses.

«Per a una persona en una situació de malaltia terminal, aquesta «foscor» de la fe pot semblar un repte, especialment quan la ment busca respostes al sofriment, la proximitat de la mort i la incertesa inquisitiva del natural davant un esdevenidor tan fosc. No obstant això, la fe proporciona una llum

53. *Ibid.*, cap. 5.3.

54. SANT JOAN DE LA CREU, *Subida*, Ll. II, cap. 8.

sobrenatural que permet acceptar el misteri diví amb pau i confiança. Sant Joan ho expressa amb aquestes paraules: L'enteniment ha de renunciar a tota llum natural per a submergir-se en aquesta llum divina que el condueix cap a Déu, tot i que al principi sembli fosca».⁵⁵

La fe com a guia en la nit fosca.

La purificació de l'enteniment mitjançant la fe és comparada amb una nit fosca en què l'ànima, privada de seguretats i coneixements humans, ha d'aprendre a confiar plenament en Déu. Aquest despreniment pot ser dolorós, però és necessari perquè l'enteniment esdevin-

gui un instrument perfecte de la voluntat divina. Sant Joan diu:

«Perquè l'enteniment estigui disposat per a aquesta divina unió, ha de quedar net i buit de tot allò que pot caure en el sentit, i nu i desocupat de tot allò que pot caure amb claredat en l'enteniment, íntimament assossegat i callat, posat en fe, la qual és sola el proper i proporcionat mitjà perquè l'ànima s'uneixi amb Déu. Perquè és tanta la semblança que hi ha entre ella i Déu, que no hi ha cap altra diferència sinó ser vist Déu o cregut. Perquè, així com Déu és infinit, així se'ns proposa infinit; i així com és Tri i U, ens el proposa ella Tri i U; i així com Déu és tenebra per al nostre enteniment, així ella també cega i enlluerna la nostra entesa. I així, per aquest sol

55. Ibid., cap. 4.2.

mitjà es manifesta Déu a l'ànima en llum divina, que excedeix tot enteniment. I per tant, com més fe té l'ànima, més unida està amb Déu».⁵⁶

En la malaltia terminal, aquesta nit fosca pot manifestar-se com una sensació de buit o desesperança. No obstant això, sant Joan ens recorda que aquest és el camí cap a una fe més pura i forta, donat que com més buida està l'ànima, més espai deixa perquè la llum divina pugui omplir-la.

L'esperança: purificació de la memòria i confiança en Déu.

«La memòria és una de les potències més complexes de l'ànima, ja que sovint queda atrapada en records dolorosos, desitjos insatisfets o pors envers el futur. Sant Joan subratlla que la memòria ha de ser purificada perquè pugui orientar-se plenament cap a Déu mitjançant l'esperança, la qual és el mitjà pel qual l'ànima, a través de la memòria, es fixa només en Déu com a únic bé».⁵⁷

Per a una persona en malaltia terminal, purificar la memòria significa deixar anar el pes dels records negatius i confiar en les promeses de vida eterna tot evitant una melancolia obstructiva de les mateixes, en pensar en allò positiu de la seva vida. Sant Joan escriu que, amb la memòria purificada en Déu per l'esperança, «l'ànima gaudeix de tranquil·litat i pau d'esperit, doncs li manca el torbament i alteració que neixen dels pensaments i notícies de la memòria; i, conseqüentment, obté puresa de consciència i d'ànima».⁵⁸ L'esperança en la vida eterna transforma el sofriment i la mort en una experiència de gràcia, i heus

aquí la comprensió bàsica i fonamental de l'actitud de sant Francesc en parlar de la Germana Mort.

És una virtut que permet a l'ànima superar qualsevol patiment terrenal amb la mirada posada en Déu. Aquesta virtut és especialment necessària per a aquells que afronten la proximitat de la mort: ja no estem davant d'un desesperat i impotent intent de fugida de la nostra pròpia coruptibilitat present, sinó que ens apressem a entrar en el goig del Senyor tot esperant el trobament en una actitud activa de certesa, en una plena convicció de com d'oportú és créixer en el seu amor, en aquests temps previs al traspàs.

La caritat: l'amor pur que uneix la voluntat amb Déu.

La purificació de la voluntat.

La voluntat, segons sant Joan, és la potència de l'ànima destinada a estimar. No obstant això, aquest amor sovint queda distorsionat per afeccions desordenades cap a les criatures o cap a un mateix. Perquè la voluntat pugui unir-se plenament amb Déu, ha de ser purificada mitjançant la caritat, l'amor diví que transforma totes les afeccions humanes. Com diu sant Joan:

I per haver ara de tractar de la nit i nuesa activa d'aquesta potència, per assabentar-la i formar-la en aquesta virtut de la caritat de Déu, no vaig trobar autoritat més convenient que la que s'escriu al Deuteronomi, capítol 6 (v 5), on diu Moisès: «Estimaràs el teu Senyor Déu de tot el teu cor, i de tota la teva ànima, i de tota la teva fortalesa». En la qual es conté tot allò que l'home espiritual ha de fer i allò que jo aquí li tinc d'ensenyar perquè de debò arribi a Déu per unió de voluntat per mitjà de la caritat. Perquè es mana a l'home que totes les potències, i apetits, i operacions i aficions de la seva ànima empri en Déu, de manera que tota l'habilitat i força de l'ànima

56. SANT JOAN DE LA CREU, *Subida*, Ll. II, cap. 9.1.

57. *Ibid.*, Ll. III, cap. 2.4.

58. *Ibid.*, cap. 6.1.

no serveixi més que per això, d'acord amb el que diu David (Sl 58, 10), dient:

«*Fortitudinem meam ad te custodiam*».⁵⁹

El *Càntic de les Criatures* és també una resposta joiosa d'amor a Déu, que reflecteix la virtut teològica de la caritat. Francesc, amb humilitat, veu la Creació com un do de Déu i troba en ella una via per estimar el Creador. A més, la seva caritat es fa encara més palpable en la seva actitud envers el sofriment i la mort. Francesc considera la malaltia i les tribulacions com una oportunitat per purificar el cor, rebutjant l'amor propi i obrint-se plenament a la voluntat divina.

La caritat com a unificadora de l'ànima amb Déu.

La caritat és l'àpex de la vida espiritual, ja que uneix l'ànima plenament amb Déu. Aquesta virtut porta l'ànima a estimar Déu

per damunt de tot i a acceptar amb amor la seva voluntat, fins i tot enmig del sofriment.

Obstacles a aquesta caritat i, per tant, a la unió amb Déu, són els afectes desordenats. Sant Joan de la Creu explica que la voluntat humana està, en gran part, atrapada per afectes desordenats envers tot allò creat, com els béns mundans, els plaers sensorials, o fins i tot les relacions personals. Aquests afectes generen una dificultat perquè l'ànima es pugui alliberar de les seves atraccions terrenals i s'entregui plenament a Déu. El desig desmesurat per coses creades distreu l'ànima de la veritable unió amb Déu.

També, l'atracció pels plaers sensorials, tant corporals com emocionals, és un altre obstacle important. L'amor excessiu per aquests plaers, encara que no siguin necessàriament pecaminosos, pot dificultar l'enfocament en Déu i l'amor pur vers ell. Sant Joan de la Creu ensenya que, per poder assolir una unió perfecta amb Déu, l'ànima ha de renunciar als plaers

59. SANT JOAN DE LA CREU, *Subida*, Ll. III, cap. 16.1.

Conclusió espiritual: La plenitud de l'ànima en Déu.

A través de la fe, l'esperança i la caritat, les tres potències de l'ànima – enteniment, memòria i voluntat – es purifiquen i s'orienten cap a Déu. Aquest camí, que sant Joan de la Creu descriu com una «nit fosca», és un desafiament espiritual que culmina en una unió plena amb el Creador. Per a un cristià en malaltia terminal, un acompanyament pastoral que tingui com a horitzó aquesta transformació ofereix un consol profund i una preparació espiritual per a l'eternitat. Així ho afirma el sant, fent referència a allò que ell mateix ha consignat en una altra obra seva, el *Càntic Espiritual*:

«Quan l'ànima arriba a la unió de Déu, té assossegades les seves potències naturals, i els ímpetus i ànsies a la part espiritual. Que per això no diu aquí que va sortir amb ànsies, com la primera nit del sentit, perquè, per anar a la nit del sentit i despollar-se del sensible, calien ànsies d'amor sensible per acabar de sortir; però, per acabar de calmar la casa de l'esperit, només cal negació de totes les potències i gustos i apetits espirituals en pura fe. Això fet, s'ajunta l'ànima amb l'Estimat en una unió de senzillesa, i puresa, i amor, i semblança».⁶⁰

Aquest és el mode pel qual penso que sant Francesc, més enllà del treball passiu que la gràcia va anar fent en la seva ànima, va ser santificat i es va santificar amb perfecció eminent. Però, per sobre de tot, no cerquem aquí el com santificar-se *per se*, sinó com l'ànima cristiana pot ser guiada cap a la unió amb Déu, de manera discreta i adequada, però amb una guia certa, tot travessant la fosca nit de la malaltia terminal, i adaptant-nos a la capacitat i condicions de cada procés.

temporals i aprendre a viure en despreniment, buscant Déu per ell mateix i no per les coses que ens dona. Això no significa que els plaers siguin dolents, sinó que han de ser ordenats i subordinats a l'amor diví.

La voluntat ha de renunciar a totes les inclinacions que la separen de Déu. Aquesta renúncia implica una purificació radical dels desitjos i una desvinculació de tot allò que no condueix a Déu. Així, l'ànima ha de ser capaç de desprendre's de tot allò que no sigui Déu, fins i tot dels béns més inofensius si aquests suposen un obstacle per a la plena unió amb el Creador. És el procés de desapropiació, que no vol dir menysprear la Creació, sinó viure en una constant actitud de despreniment interior, que conclourà en la benvinguda a la Germana Mort.

60. SANT JOAN DE LA CREU, *Subida*, Ll. II, cap. 1.2.

RECIBIÓ LA MUERTE CANTANDO. EL ÚLTIMO POEMA DE FRANCISCO

FRA VÍCTOR HERRERO

Aquest text és la transcripció de la conferència que pronuncià fra Víctor, caputxí, professor d'Espiritualitat Bíblica a la Universitat de Comillas i de Franciscanisme a la Escuela de Estudios Franciscanos de El Pardo, en el marc de la Trobada de la Família Franciscana a Barcelona, per celebrar el 800 aniversari de la mort de sant Francesc.

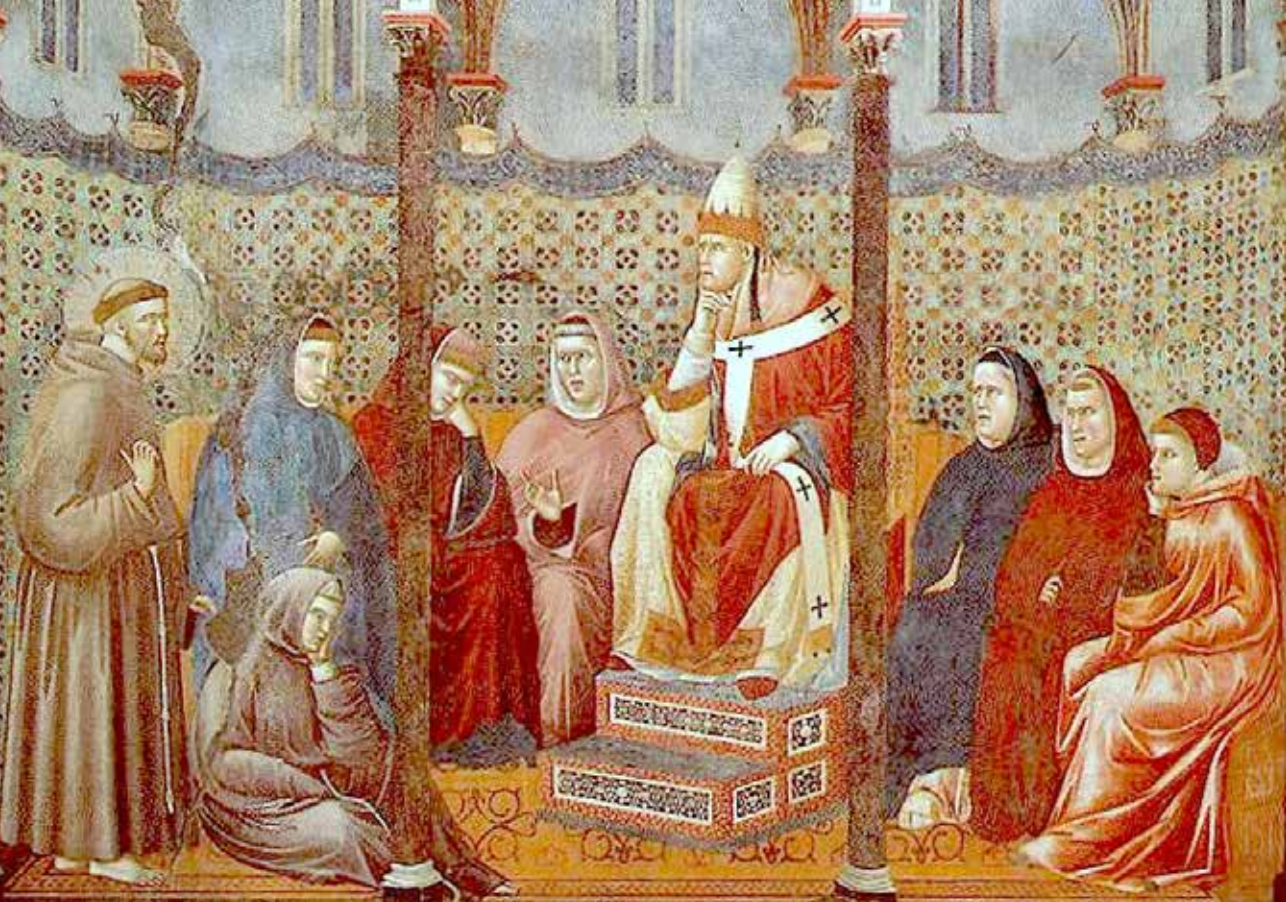
Es un regalo estar con todos vosotros, recibiendo junto a todos vosotros un regalo. Eso es lo que siento que he venido a hacer. Abrir las manos, recibir e intentar que aquello que en las manos caiga, no sea retenido por las manos, sino que pase a otras manos, en este caso a las vuestras. El siglo pasado, un jesuita francés que se llamaba Michel de Certeau, que se pasó casi toda la vida estudiando el fenómeno místico y, en concreto, la vivencia y la expresión poética de la mística, la relación que hay entre poesía y mística, escribió una frase que yo nunca he olvidado y que muchas veces viene a mi mente. Michel de Certeau dice que leer, el ejercicio de la lectura, consiste en cosechar con los ojos. Eso quiere decir que delante de un texto siempre hay un fruto que viene a nosotros.

Hay una espiga que primero ha sido plantada, después ha brotado y después se ha convertido en nutriente, en alimento que se nos da. Eso quiere decir también que aquello que nosotros hacemos, que es recibir y comer, eso es cosechar, ha sido precedido por un ejercicio anterior, que es el de la siembra. Esto quiere decir que leer, como casi todas las cosas importantes de la vida, consiste, en el fondo, en agradecer. Por eso, os invito a que juntos cosechemos lo que otros, hace muchos siglos en este caso, han sembrado. A que juntos agradezcamos lo que otras personas tuvieron

a bien vivir y después perpetuar en vida en forma de futuro.

El año pasado, 2025, celebramos los ochocientos años de la composición del Cántico de las Criaturas. Y para mí fue un año de innumerables regalos, el 2025, que consisten todos ellos en lo siguiente: en estar delante de muchas personas en sitios distintos, cantando el Cántico de Francisco y tratando de decir algunas cosas de aquello que el Cántico a mí me dice. Y en 2026, yo no tenía previsto que esto continuara, está siendo lo mismo, porque en el octavo centenario del tránsito de Francisco, se me regala, y aquí mismo se me está regalando de nuevo, la posibilidad de contemplar la muerte del santo, la muerte del Poverello, la muerte de Francisco, no como un hecho biográfico anclado en el pasado hace ochocientos años, no como algo que ha sucedido solamente a la persona histórica, Francisco de Asís, sino como mucho más, como otro cántico, como otro poema o como otra cosecha infinita.

Tomás de Celano, es el que escribió esta maravillosa frase que aquí a todos hoy nos ha convocado. Celano dice que Francisco, cuando muere, «morte suscepit cantando». Lo dice en su precioso latín medieval. Dice que Francisco abre las manos, se convierte él mismo en mano abierta y recibe como un don a la muerte cantando. Esto quiere decir que la muerte de Francisco es vida convertida en can-

ción. Lo que os propongo que hagamos, de manera sencilla, es lo siguiente: que nos asomemos con delicadeza, con atención, y eso sí, esto es inexcusable, con espíritu de agradecimiento, a algunos de los textos antiguos que nos narran la muerte de Francisco y que entonan, narrándonos la muerte, la verdadera melodía de la vida de Francisco. Es decir, que acercándonos a textos medievales de hace ochocientos años, seamos capaces de descubrir, aceptar y agradecer la música viva de la vida de Francisco.

Un poeta español, a principios de este siglo, dijo algo con lo que también quiero abrir estas palabras, porque tiene mucho que ver con lo que vamos a hacer. Este poeta es José Hierro, y en un poema precioso él dijo que la poesía consiste en sanar, curar, con palabras antiguas, heridas de ahora. Algo que ahora nos duele, llega la poesía desde el tiempo remoto y

con el bálsamo de su bondad nos cura, nos alivia. El lenitivo del lenguaje, el bálsamo de las palabras. Ojalá también que lo que aquí vamos a escuchar cure algunas cosas que, a cada uno de nosotros, en lo profundo de nuestro corazón, nos duelen.

Son seis momentos los que vamos a contemplar juntos. Seis cosas que diferentes textos biográficos de Francisco nos dicen acerca de cómo murió Francisco. Todos ellos, pequeños detalles, son algo así como la invitación a lanzarnos a infinitas galaxias. Son algo así como el objetivo minúsculo, pero de alcance casi infinito, de telescopios que orbitando por las galaxias donde habitamos, nos invitan a ver que detrás de una palabra hay otra, que detrás de un gesto hay otro. Pero, sobre todo, que detrás del hombre, Francisco de Asís, estamos todos nosotros, como él, en el ejercicio infinito de morir cantando y de vivir agradeciendo.

El primer momento tiene que ver con las lágrimas, con el llanto, con ese misterio que consiste en que se exteriorice en forma de elemento natural, en forma de agua, algo que nos pasa dentro a todos nosotros: llorar. Llorar es algo muy profundo. Llorar por amor, llorar por una pérdida, llorar por emoción, llorar por tristeza, llorar también, como lo veremos aquí, por sentirnos desbordados ante la presencia del don.

Los textos antiguos y las diferentes biografías coinciden en este hecho. Cuando Francisco está a punto de morir, acompañado allí en Santa María de los Ángeles por el grupo de hermanos más cercanos a él, estos hermanos, dice el texto latino, estallan en llanto. Podríamos traducir casi bien el latín, «primum per unumquemque», se deshacen en lágrimas, se convierten en lágrimas.

Los hermanos lloran porque Francisco va a morir. Esta sería la primera interpretación más natural del hecho. Alguien va a morir y otros que le acompañan y que le quieren, lloran. Hasta aquí, podríamos decirnos, nada extraño o nada maravillosamente extraño. Que alguien muera y que la gente querida llore porque este va a morir o porque ha muerto, es normal. Entra dentro del orden de lo normal. Sin embargo, como el orden de lo ordinario esconde siempre la maravilla, si buceamos también aquí, si nos preguntamos, poniendo en relación estas lágrimas de los hermanos con algunas cosas específicas de Francisco, ¿por qué lloran los hermanos?, ¿qué refleja el llanto de los hermanos?, descubrimos, como en un joyel, como en una caja maravillosa de tesoros, que un don esconde otro don y que detrás de las lágrimas hay mucha vida.

Los hermanos lloran justamente después de que Francisco haya acometido algunos actos concretos, que son los siguientes. En primer lugar, recibir prestados el hábito, unos calzones y unos pantalones de paño.

Dice Celano, el biógrafo de Francisco, que su guardián comprende, por divina inspiración, que tiene que acercarse al santo, tiene que acercarse a Francisco y decirle: este hábito no es tuyo, yo te lo doy prestado. Lo comprende por divina inspiración. ¿Qué quiere decir esto? Quiere decir que detrás de esa divina inspiración, hay un conocimiento profundo de cómo ha sido el itinerario vital de Francisco. Aquel que al final de su vida ha agradecido, en su Cántico de las Criaturas, que la forma más plena de la vida es el regalo, que la manera más plena de decir qué es vivir, es decir que vivir es recibir y agradecer. Lo cual significa que la manera más plena de vivir consiste en no poseer. Pero vamos a decirlo con entidad. La manera más plena de vivir, la aventura plena de la vida, consiste en luchar con desnudez, sin pausa, por no poseer. Porque poseer es el pecado, porque poseer es la anti-vida, porque poseer, sentirnos dueños, portarnos como dueños, etiquetar a la vida como aquello que decimos que es nuestro, es lo contrario al acto de crear, que es dar, ofrecer y repartir sin pasar facturas, sin pedir explicaciones, sin pedir siquiera que se agradezca aquello que se ha dado. El guardián de Francisco comprende que Francisco tiene que morir, quiere morir, recibiendo algo que no es suyo. Esto es plenamente bello.

Y el segundo detalle, que se encadena con este primero, es que justo después de esto, justo después de que Francisco reciba un hábito que no le pertenece, dice también Tomás de Celano que Francisco rebosa de alegría. Rebosa de alegría cumpliendo como el último acto de su vida la no posesión, el agradecimiento, la recepción. Se llena de alegría por ser un pobre, por ser una mano abierta, por ser un necesitado. Rebosa de alegría. Quiero detenerme un momento en esta palabra, porque fijaos, en este primer momento estamos hablando del llanto, pero el llanto viene precedido por la

alegría de Francisco. Rebosa de alegría. Estamos en la Pascua, está encendido el cirio, y con el cirio hemos encendido una vela y de alguna manera tenemos que admitir que lo que aquí está sucediendo está siendo iluminado por la luz pascual, por la luz del resucitado. La alegría es la gran palabra de la Pascua. La alegría es la manera más plena de decir qué es la Pascua. En griego, en el griego de los evangelios, alegría se dice de una manera preciosa: «*agalíasis*». Es quizás la palabra más bella de la lengua griega. «*Agalíasis*». Y «*agalíasis*» viene de un verbo griego, que

es el verbo *agaliao*, que tiene un significado escondidamente precioso. «*Agaliao*» significa, en su origen etimológico remoto, el movimiento que le es propio a cada ser, a cada criatura. ¿Qué quiere decir esto? Quiere decir que la alegría del pájaro, la «*agalíasis*» del pájaro, es volar. La alegría del pez es bucear. La alegría del tallo es erguirse hacia la flor. La alegría del hombre, Francisco, es ser pobre y recibir. El pájaro en el cielo, la flor en el prado, el pez bajo el agua y el hombre en su indigencia maravillosa, en su pobreza, siempre necesitada y alegre.

Francisco muere alegre, porque encuentra la forma plena de la vida en aquello que vitalmente ha estado buscando sin pausa. No poseer, no dominar. Y lo que esto significa: no atemorizar, no amenazar, no dañar, no ser peso para nadie. Morir ligero cuando ligero se ha querido vivir.

Después de esto, recibe el hábito, se llena de alegría y después de esto, Francisco bendice, no a sus hermanos, sería una forma imperfecta de decir lo que pasa, bendice a cada uno de sus hermanos. ¿Qué quiere decir esto? Que se acerca a cada uno de sus hermanos, encara con su mirada la mirada de Francisco, dos vidas se cruzan, dos historias se encuentran y la bendición, que no es como por desgracia a veces es, en el ejercicio litúrgico de la misma, una especie de hecho más o menos indiferente que sucede sin que nada suceda de verdad, aquí la bendición sucede porque sucede el encuentro, porque dos miradas, dos vidas, dos heridas y también dos plenitudes llamadas a ser colmadas de amor, se encuentran. Francisco bendice a cada uno de sus hermanos pronunciando su nombre, haciéndose consciente de su historia, recordando en esa bendición, podemos imaginar lo que cada uno de los hermanos recibe, y es la invitación plena a encontrar cada uno la forma propia de ser hermano.

Porque no olvidemos nunca esto, para Francisco y para el franciscanismo como manera de pensar y vivir, no existe la abstracción, la generalización, la teoría. Existe solamente el advenimiento maravilloso e inagotable de lo concreto. Esta flor, este pájaro, esta tierra, esta mujer, este anciano, esta niña, este hombre. Alguien que puede ser siempre señalado por el dedo, alguien que, como dicen en italiano, está siempre «a portata di mano» de la vida. Extiendes la mano y lo tocas. Extiendes la mano y te encuentras con tu hermano.

Después de esto, solo cuando esto sucede, cuando un pobre recibe, cuando un pobre se alegra y cuando un pobre bendice, después de esto, los hermanos lloran. Lo cual nos hace comprender que el llanto no es el llanto funerario ceremonial, que el llanto es expresión corporal indisimulable del hallazgo interno de la verdadera vida.

El segundo momento en el que quiero que nos detengamos viene expresado por una frase que Tomás de Celano, que es el primero que se dedica a escribir la vida de Francisco y también el primero que nos narra su muerte, una frase que Tomás de Celano toma prestada de la Escritura, de la Biblia, alterándola ligeramente, lo cual no es raro, porque en aquel tiempo la Biblia no era comprendida como un objeto casi, cómo decirlo, artificial, que tiene que ser como hacemos ahora con la inteligencia artificial, que le pedimos una cita y nos da una ristra de citas. No, la Biblia era algo vivido desde dentro. Entonces, las personas tenían la Biblia dentro, manejaban el texto bíblico dentro y por ello también lo alteraban, lo modificaban, lo adaptaban a la propia situación existencial. Bien, pues esto hace Celano: antes de decirnos casi nada, dice una frase que está tomada del libro del Sirácida y que él cita así: «A la muerte de un hombre son desveladas sus verdaderas obras».

Me interesa que nos detengamos en algunas cosas. En primer lugar, el verbo desvelar. Y en segundo lugar, ¿por qué a la muerte de un hombre son desveladas sus verdaderas obras?, porque la muerte es clarificación de la vida, porque la muerte es comprendida como una especie de cortina, de velo, de telón, que se descorre justo en el momento de morir, para que lo que se vea no es el inicio de descomposición de un cuerpo, que eso es lo que entendemos que es la muerte, sino todo lo contrario, sus verdaderas obras, es decir, el peso profundo de qué ha sido la vida.

En la lengua hebrea, en el hebreo de Sirácida, el desvelar se dice así: «*galá*». «*Galá*». El exilio bíblico, se dice «*galut*», lo cual quiere decir que el exilio es un desvelamiento. ¿Por qué ser expulsado de un sitio y caminar cuarenta años por el desierto es un desvelamiento? ¿Por qué morir es un desvelamiento de una verdad? Porque desvelar significa desnudar, aligerar, desmaquillar, encontrarte desnuda con esa verdad que no admite disfraces, con esa realidad que no puede ser convertida en ejercicio retórico de justificación de nada más, con aquello que es lo que es y no puede ser nada más. Eso es la muerte. Porque en el momento de morir, nuestra potencia, nuestra fuerza, nuestra inteligencia, todo lo que durante el decurso de la vida nos ha permitido hacer muchas cosas y también falsearnos a nosotros mismos de muchas maneras, en el momento de la muerte, eso ya no vale, no es posible. Al morir, todos somos impotentes. Al morir, todos somos desnudos, que no podemos acudir a ningún armario para vestarnos con algún ropaje que maquille, ni por dentro ni por fuera, la verdad profundamente desnuda y profundamente cierta de quiénes somos cada uno de nosotros.

Francisco muere y al morir se desvela una verdad. ¿Qué verdad? El propio Celano nos lo aclara en el intersticio de los textos, en el entrecruce de unas palabras con otras, de unos gestos con otros. Dice Celano que Francisco, todos lo sabemos, martilleado por la enfermedad, él, que padece desde los ojos hasta los pies innumerables dolores y heridas (podríamos decir que Francisco es otro Job, que como dice el final del capítulo segundo, no es que tenga dolores, sino que se ha convertido en dolor, no es que tenga heridas, sino que él mismo es una herida hecha hombre), Francisco, lleno de tanto dolor, de tanto sufrimiento físico y espiritual, emocional y también sensitivo, es algo así como un

metal, un metal dúctil que ha sido refinado a prueba de dolor. El dolor, como un martillo, ha ido haciendo que Francisco sea lo que es, como el metal, como la obra que se opera en la fragua, aquello que hace que algo aparentemente inmovible, aparentemente incambiable, se convierta en algo muy distinto. El dolor, dice Celano, ha ido convirtiendo a Francisco en quien Francisco es. El dolor.

Pero es mejor detenernos en otra palabra, en este sustantivo precioso que es la ductilidad. Dúctil, el hecho de que la vida nos modele, el hecho de que el encuentro con los otros nos haga ser quienes somos, el hecho de que la naturaleza humana no sea algo así como un inicio totalmente cerrado que va continuando durante toda su vida perpetuándose en su cerrazón. Nazco siendo Víctor, vivo como Víctor y muero como Víctor. Eso no existe. Nace alguien que tiene la infinita, aunque en carácter finito, pero infinita casi capacidad de ir convirtiéndose en quien está llamado a ser. ¿Y cómo Víctor se convierte en Víctor? Recibiendo, dando, amando, pidiendo perdón, recibiendo el perdón, equivocándose, acertando, sufriendo, maldiciendo a veces, aceptando el dolor. El proceso existencial de cada uno de nosotros, que nos hace ser quienes somos. La ductilidad, podríamos decir, a nivel no solo metalúrgico, sino a nivel existencial, el hecho de que la vida nos moldee, el hecho de que seamos lo que el encuentro con los otros nos hace ser, dice algo maravilloso de la vida. Dice, y en la vida de Francisco lo vemos de forma plena, que cada uno de nosotros somos capaces de recibir forma sin destruirnos. Incluso aquello que nos hiere, nos moldea. Incluso aquello que nos curva, nos hace ser quienes somos. Incluso el peso que se abate sobre nuestra esperanza va, puede ir de manera invisible, labrando nuestra verdadera esperanza.

Esto en Francisco lo vemos muy claro.

Estos relatos primitivos acerca de su muerte no nos hablan de cómo murió Francisco, nos hablan de ese Francisco que quiere ser caballero y acaba recibiendo el hábito de un pobre, de ese Francisco que quiere dominar el mundo y acaba habitando un «pezzeto nudo» de tierra, un trocito desnudo de tierra, comprendiendo que esa y no la anterior es su verdadera conquista, su verdadera aventura. Aquel, coronado como rey de la juventud de Asís, que acabará siendo celebrado como el más pobre entre los pobres. Aquel, Francisco, que se ha dejado hacer, que se ha dejado formar, que se ha infinitamente dejado tocar por la realidad del mundo.

Y aquí tenemos que detenernos un momento. En este desvelamiento de la verdad está este gesto maravilloso, este poema dentro del poema, esto que a mí no deja de asombrarme y que creo que me seguirá maravillando hasta un segundo antes de morir, y es el hecho de que Francisco pida morir desnudo sobre la tierra desnuda. Morir desnudo sobre la tierra desnuda. Y dice Celano, desnudo sobre la tierra desnuda, con la mano izquierda, tapaba la herida derecha de su costado. Fijaos qué detalle tan maravilloso. Francisco desnudo, Francisco desvelado, Francisco sin maquillaje, pero Francisco cubriendo una intimidad, cubriendo algo que no puede ser desvelado. O, mejor dicho, haciendo ver que en el desvelamiento total de todo hay algo que nunca se desvela, que la desnudez, que la muerte, que el final, que la pobreza, es también umbral de algo que no nos pertenece. Es también puerta que nos conduce hacia un lugar que ni nosotros mismos podemos vislumbrar. Un lugar hacia el cual no tenemos GPS que nos lleve. Un lugar que se identifica plenamente con el misterio mismo que somos.

Recapitulemos este segundo momento. Es muy sencillo. La muerte desvela una

verdad. ¿Qué verdad desvela? La del hombre que se ha dejado hacer, la del hombre que ha aprendido a no oponerse al lenguaje de la vida, que ha ido recibiendo la vida como mensaje y ha ido haciendo que su propio ser se vaya abriendo responsivamente, responsorialmente, como el salmo, a aquello que la vida le dice. Y, en segundo lugar, la de aquel que, desnudo, acepta, sin embargo, que somos cada uno de nosotros custodios de un misterio de amor que no podemos desvelar.

El tercer momento tiene que ver con la lectura del Evangelio que Francisco pide escuchar en el instante previo de la muerte. Dice Tomás de Celano que, cuando Francisco va a morir, pide a los hermanos que traigan el libro, que traigan el evangelario, que traigan el libro del Evangelio y que

proclamen, lean, el texto que dice: «Poco antes de la Pascua, viendo Jesús que había llegado su hora de pasar de este mundo hacia el Padre, habiendo amado a los suyos que estaban en el mundo, los amó hasta cumplir plenamente el amor». Francisco pide que le lean el evangelio de Juan desde el capítulo trece en adelante. Quiero detenerme en este punto en varias cosas. En primer lugar, que Francisco quiera morir escuchando, no diciendo, sino escuchando. En segundo lugar, algunas

palabras que están dentro de este inicio del capítulo trece que Francisco quiere escuchar.

Morir escuchando. Todos pensamos, o podríamos pensar, que justamente en el momento de la muerte, y así casi nos lo han hecho ver en muchas películas y muchas novelas y muchas cosas que hemos recibido desde niños, que justamente en el momento de la muerte es cuando alguien tiene derecho a abrir la boca y a decir lo que quiera decir. Justo

en el momento de la muerte es cuando uno puede decir: «escuchadme todos, porque os voy a decir algo muy importante que tenéis que atesorar, que no tenéis que olvidar nunca. Escuchadme, porque he vivido, y después de haber vivido, os voy a decir lo importante de la vida». Eso a veces sucede y a veces sucede de manera muy bella. Es decir, es un gusto, es un regalo escuchar la palabra última de quien está a punto de pasar de este mundo a la otra vida. Pero Francisco elige otro tipo de lenguaje, no menos pleno que el del que dicta testamento, no menos pleno que el que dice su última verdad. Elige hablar callado. Elige pronunciar la palabra en forma de escucha. Elige pronunciar, como sus últimas palabras, las últimas palabras de Jesús. Morir escuchando. Una palabra que irrumpe, una palabra que nos desconcierta, una palabra inesperable, aunque sepamos textualmente qué nos va a decir. Una palabra cuyas consecuencias en nosotros no sabemos nunca cuáles van a ser. Eso es lo que sucede cuando escuchamos. En el acto de la comunicación, incluso en la comunicación aparentemente más inocente, dos amigos tomando un café, una familia compartiendo la cena juntos, dos que van caminando por la montaña..., incluso en la comunicación más casual, aparentemente casual, se cumple siempre una exposición, podríamos decir, casi plena de la propia vida. El que habla se expone. Porque digo qué pienso, porque digo quién soy, porque manifiesto mi ser. Pero el que escucha también se expone, quizás más, porque permite que algo que no es él, que alguien que él no controla, que una palabra que no ha pasado previamente por el circuito de las propias depuraciones intelectuales, que la palabra del otro, que el otro hecho palabra, entre en uno y le desarme, le desarticule, le hierva, le desoriente o le oriente, le sane y le estructure. La irrupción de la palabra del otro.

Y esto que sucede en el nivel humano de comunicación lingüística, sucede cuando de verdad hay escucha, cuando escuchamos la palabra de Jesús, cuando escuchamos el Evangelio. De hecho, este sería un buen termómetro de medición, digo yo, acerca de qué se está produciendo cuando leemos o escuchamos las palabras del Evangelio. Sucede que viene lo que ya sabíamos que iba a venir, porque es una palabra que hemos escuchado cien veces y cien veces hemos experimentado que me lleva hasta aquí y ya está. O sucede que algo que conozco o que conocía es permitido por mí, que llegue a mí en una forma desconocida y me haga sentir, pensar, recibir algo que nunca de esta manera había recibido como ahora estoy recibiendo. Eso es lo que Francisco de Asís llama evangelio como forma de vida. Es decir, evangelio como forma de vida es Palabra que puede venir y formarme. Y formándome, me deforma, me quita las formas que tenía y me va dando otras formas en un ejercicio como el metal que decíamos antes, que supone que exige casi esa apertura total a la irrupción total de aquel que no soy yo y a quien yo no puedo dominar. Morir escuchando, morir recibiendo, morir abriéndose al imprevisible encuentro con la palabra que me orienta.

Pero fijaos, esto que es así, tiene que ver también con el contenido de cómo son las cosas. En ese inicio del evangelio de Juan que Francisco quiere escuchar, nada hay que pertenezca al orden inocente de la casualidad. Nada hay casual. Todo está orquestado y enhebrado por una aguja hilada con un tejido muy fino. En el orden de lo que aquí sucede, Francisco quiere escuchar unas palabras que hablan de la hora, del tránsito y del amor hasta la muerte, del amor hasta el final, del amor completo.

Dice el evangelista Juan que Jesús sabe que ha llegado la hora. Y Francisco sabe

ahora es más. El tiempo, que siempre es vehículo de quién es Dios, ahora es más. El tiempo, que siempre es espejo, para vernos desnudos en el encuentro con Dios, ahora, en el momento de la muerte, lo es más. No hay vuelta atrás. Ya no hay manera de volver a la ambigüedad de lo real. Lo ambiguo se desambigua, lo diferente se convierte en lo único. Ha llegado la hora. Y la hora, dice el evangelista Juan, tiene que ver con el tránsito, en griego con el «*metamé*». Tiene que ver con el ir más allá, que tenemos que entenderlo de una manera orientada en esta dirección. Ir al más allá, juguemos con las palabras, significa ir más allá de uno mismo. Nadie que no trascienda su propio yo, puede ir al encuentro con nadie. Nadie que no rompa la coraza del propio yo, puede ir a un lugar, a un momento, a un

que ha llegado la hora. ¿Qué significa la hora? En el cuarto evangelio, esta expresión, la hora, no es una hora cronológica, no son las tres de la tarde, ni las ocho de la tarde. No es eso. La hora es la manera evangélica, bíblica, de decir que el tiempo, que el instante es teológico, está lleno de contenido. Todo instante, todo tiempo, todo momento, todo el leve transitar de la aguja en la circunferencia del reloj, es infinita ocasión, en algo concreto, de encontrarnos con la presencia de Dios. Toda hora. Y dentro del tiempo teológico, hay una hora, esta hora, en la cual lo que siempre es,

encuentro, donde lo que le espera no es la prolongación infinita del yo, sino la sorpresa infinita del encuentro con el tú.

El tránsito es ir más allá de uno, superar el umbral, trascender el umbral de lo propio para ser capaz de encontrarnos del todo con el otro, con el tú. Esto hace Jesús. Esto quiere hacer Francisco. E igual que Jesús, también Francisco quiere llevar, quiere conducir el amor, dice Celano, hacia el final, hacia el cumplimiento pleno.

En el evangelio de Juan lo vemos muy plenamente. ¿Qué significa que habiendo amado a los suyos, los amó hasta el

extremo? Esto es muy táctil, es muy visual. Habiendo amado a los suyos, en el evangelio de Juan, lo que Jesús hace es ceñirse un delantal, ponerse de rodillas, coger una jofaina, llenarla de agua, arrodillarse y amar a los suyos hasta el extremo, hasta el pie, hasta la uña sucia del pie, hasta el extremo de la vida, hasta el extremo de la corporalidad, hasta la punta más desnuda y más frágil de la propia existencia. Que nada quede sin cubrir de amor, que nada quede sin ser contemplado, recibido, aceptado, puesto a disposición del encuentro. Amar a los suyos hasta el extremo. No amar las ideas, sino los pies. No amar la biografía perfecta, sino los pies sucios, heridos, manchados. No amar a quien ya sabe hacia dónde va y va plenamente hacia ahí, sino también amar a lo que todos somos, al errado, al titubeante, al frágil, al desnortado. Los pies. La forma plena de amor evangélico es el amor en los pies, en esa corporalidad, en ese lenguaje silente, pero imparable, que recuerda que somos camino.

Esto hace Jesús y esto quiere hacer Francisco, amar a sus hermanos hasta la punta de los pies, convertir su muerte en manera plena de decir que no hay nada de los hermanos que no pueda ser convertido en gracia, que no hay nada de la vida que no pueda ser desposeído, que la posibilidad de ser hermano, el gran sueño de quien primero quiso ser caballero, es algo real, tangible y vivible por cada una de nosotras y cada uno de nosotros en el momento concreto en el que estamos.

El cuarto momento, que tiene que ver con otro gesto de Francisco, desvela, como van desvelando estos textos anteriores, que en el morir está escrito el lenguaje de la vida y que en la liturgia de la muerte hay aquí una escenificación casi dramática de cómo un hombre quiere morir. En este guión casi teatralizado de la muerte, Francisco, y así lo han entendido Celano y sus biógrafos, nos está cantando por última vez

su gran poema, nos está dando la última estrofa de su vida, nos está diciendo algo acerca del vivir. Uno de los últimos momentos de la vida de Francisco tiene que ver con lo que Francisco pide. Dice Celano lo siguiente. Dice que Francisco se hizo traer un poco de pan. Hizo que le trajeran un poco de pan. Lo bendijo, lo partió y dio un pequeño trozo, un pedacito a cada uno de sus hermanos. Solamente esto daría para pensar detenidamente quién es Francisco y qué es vivir franciscanamente la existencia. Solamente este gesto daría para muchísimo.

Cuatro verbos. Francisco, primera cosa, hace que le traigan. Eso ya es un verbo. Pide a otro que le traigan pan, porque él no tiene pan, porque él no es panadero, porque él no tiene la llave de la cénova, porque él no puede decir: cojo y doy. Pide que le traigan pan. El indigente, el pobre, el desnudo, el necesitado, pide a otro que le traiga pan. Segunda cosa. Francisco lo bendice. Tercera cosa, lo parte con sus manos a punto de morir, con sus manos llenas de heridas, con sus manos llenas de dones recibidos. Con esas manos con las que Francisco ha tocado el leproso, ha tocado el agua casta, ha acercado la piel al fuego. Con esas manos con las que Francisco ha jugado haciendo que atrapaba las estrellas. Con esas manos con las que Francisco ha acariciado. Con esas manos llenas de dolor y de amor. Con esas manos Francisco parte el pan y da un trocito a cada uno de sus hermanos. Cuatro verbos, podríamos decir, que reflejan algo así como la estructura vital de Francisco. Podríamos decir, se me ocurre, a modo de juego, que una biografía teológica, existencial, de la vida de Francisco podría vertebrarse en cuatro capítulos que se titularan respectivamente así: Pedir el pan, primer capítulo. Segundo capítulo, bendecirlo. Tercer capítulo, partirlo. Cuarto capítulo, entregarlo.

Podríamos recorrer la vida entera de Francisco mediante esta estructura eucarística de su propia vida, cómo un hombre se ha ido convirtiendo en pan, cómo un hombre se ha ido desposeyendo de sí mismo lenta y humanamente, pero totalmente, hasta tal punto que aquello que Francisco entrega cuando entrega a sus hermanos un trozo de pan, no es un trozo de trigo, de cebada o de centeno, sino la propia existencia, el propio vivir, la propia vida.

De aquí quiero detenerme en dos cosas. El verbo partir. Francisco parte el pan. En latín, el verbo que aparece es el verbo «frángere», de donde en español vienen dos palabras aparentemente inconexas, pero que vienen de la misma raíz. De «frángere» viene frágil, aquello que puede ser partido, y fragmento, aquello que ha sido ya partido. Un fragmento es algo roto y alguien frágil es alguien que puede romperse. Frágil y fragmento. Es el verbo que Celano utiliza. Partir el pan, «frángere pane», es muy especial. Francisco no corta el pan, aquí Francisco no está sentado en una mesa de la alta aristocracia inglesa donde se ponen guantes, cogen un cuchillo y parten simétricamente trozos de pan para que no caiga una miga en el mantel y para que cada uno reciba exactamente la misma proporción de alimento. Francisco no es un lord inglés, Francisco es un poeta umbro, es un juglar, maravilloso juglar medieval. ¿Qué hace Francisco? Coge el pan y lo parte. Y cuando lo parte, caen migas. Cuando lo parte, caen migas y vemos la imperfección. No existe la perfección. No existe aquello que pueda ser tenido solamente como tal. Cuando partes y das, algo cae y no se da, y queda ahí para los pájaros o para las hormigas. Cuando partes el pan, cuando lo partes con tus manos y no con el cuchillo del maître, cuando partes el pan de verdad, a cada uno le toca lo que le toca. Y puede ser que a ti te toquen dos

centímetros y a ti tres y medio. Porque son trozos distintos para personas distintas.

Y dice Celano que después de partirlo, no cortarlo simétrica, perfecta e higiénicamente, sino partirlo enhebrando el propio dolor, la propia imperfección en ese gesto perfecto de entregar el pan, después de partirlo, reparte un trocito a cada uno. Y aquí, otra vez lo mismo. Reparte un trocito a cada uno de los que se acercan, de los que se dejan mirar, de los que se dejan conocer, de los que recibiendo el pan, reciben la mano, de los que recibiendo el alimento, reciben la herida, de los que recibiendo el don, el don total, los que recibiendo el fragmento, reciben la fragilidad.

Esto me hace recordar lo que sucede en el capítulo 24 del evangelio de Lucas. El encuentro de los dos caminantes: Cleofás, se llama uno, y el otro o la otra no sabemos quién es, no tiene nombre. Van caminando y se encuentran con Jesús y caminan juntos. Y Jesús habla y llega la noche. Y Jesús hace que se va, pero no se va. Y le retienen y se sientan y cenan. Y Jesús pide pan, lo toma, lo parte y lo pone en sus manos. Y solamente ahí, cuando el trozo de pan está en la mano, cuando hay pan en mano, vida en vida, cuerpo en cuerpo, fragilidad convertida en fragmento, solamente ahí, a los discípulos, dice Lucas, se les quita el peso de los ojos, ven y se alegran. Esto lo explicó muy bien Simone Weil, aunque no hablaba de este texto, pero hablaba del texto de la vida, diciendo esa frase que siempre que puedo la digo porque me parece que tiene que ser dicha casi todos los días de nuestra vida. Simone Weil, que comprendió muy bien que lo contrario de la tristeza es la realidad. La realidad. ¿Qué es la realidad? Al principio esos discípulos están tristes porque han perdido la idea de Mesías que tenían. Era irreal eso. Y lo irreal es un vacío que, como todo vacío, provoca desconcierto, tristeza, ausencia. Ahora, después, hay realidad.

¿Qué realidad hay? Un trozo de pan en las manos. Basta tocar un trozo de pan para comprender que lo real es real, que Jesús no es una idea teórica de mesías, sino aquel que parte y reparte el pan, aquel que da pan, que continuamente se da, se entrega realmente convertido en realidad. La tristeza se convierte en alegría cuando lo utópico se convierte en real, cuando el Mesías político soñado se convierte en trozo de pan recibido.

Cuarto momento. Seguimos dentro de lo gastronómico, seguimos dentro de la mesa de la muerte. ¡Qué maravillosa es la muerte de Francisco! Cuántas cosas vemos aquí. En cuántos escenarios se convierte el lecho mortuario de un moribundo. En cuántos universos somos invitados a pasear en ese pedacito de tierra llamado Porciúncula, cuando leemos con profundidad qué es la muerte de este hombre.

El cuarto elemento tiene que ver con la llegada de Jacoba, de fray Jacoba, del amigo hermano Jacoba. Aquella mujer, no

os olvidéis nunca, que yace justo enfrente de donde Francisco yace. Alguien muy querido tiene que ser. Y así fue comprendido también por los hermanos que salvaron, perpetuaron y siguen perpetuando esa tradición de que el hermano Francisco esté frente al hermano Jacoba, de que Francisco esté junto a fray Jacoba, junto a la «nobile donna» Jacoba da Settesoli. Esto no nos lo cuenta Celano, sino el «Speculum Perfectionis», el Espejo de perfección, otra fuente antigua muy bonita. Francisco pide a los hermanos que escriban una carta a Jacoba y que en esa carta le pidan que venga, porque Francisco va a morir, y que le traiga dos cosas. Una cosa es el paño color ceniza. Y otra cosa, esos dulces que Jacoba hacía y que tantas veces le dio en Roma, los mostaccioli. Pide dos cosas: algo que tiene que ver con la muerte, un paño para cubrir su cuerpo muerto, y algo que tiene que ver con la vida, unos dulces, no solamente con los que alimentarse, no es alimentarse lo que quiere Francisco,

quiere gozar, quiere deleitarse, quiere disfrutar. Esos dulces, los que le gustan, los mostaccioli, no otros, esos, los que a él le gustan.

Esto es maravilloso. Este es Francisco de Asís, recordándonos que la vida es paradoja y que en la tensión de dos cabos de cuerda que tienen que estar siempre en relación, aunque nunca se encuentren, ahí está la verdadera vida. Qué maravilloso hombre, qué maravilla de corazón es el que justo antes de morir pide un paño con el que ser envuelto y unos dulces con los que disfrutar. Pide la muerte, pide la vida. Mostaccioli y paño color ceniza.

Quiero detenerme en dos cosas. En primer lugar, algo que es de Francisco y algo que es de todos nosotros carismáticamente, de los franciscanos y de las franciscanas. No nos olvidemos nunca de que esto segundo, franciscanismo, solo existe porque existe eso primero, Francisco. El ismo, para que no sea una tor-

cedura, una impostación, tiene que estar continuamente buscando el encuentro con la persona de Francisco. Y en este caso concreto lo vemos muy bien. Francisco pide algo concreto. No pide un trozo de tela, pide un trozo de tela «grigia». Un trozo de tela como la tierra. Ese trozo de tela. Ese. Y no pide un dulce, pide este dulce. Lo concreto.

El Cántico de las Criaturas es el himno de lo concreto. Francisco no alaba al sol, a la luna, a las estrellas, al fuego, al agua, a la tierra, a la flor que tiene la tierra, a la muerte como una cosa antropológica, al perdón como una posibilidad ética, a la manera posiblemente humana de aceptar la enfermedad, teóricamente no alaba eso, no pone sus ojos en eso. Pone sus ojos en este sol de esta tarde, en este río, en esta lluvia, en este granizo, en esta hoguera, en este incendio, en este huerto, en este fruto que pende como una víctima casi del árbol a punto de caer.

Lo concreto, lo concreto, lo táctil, lo audible, lo que existe, lo que puede ser interpelado como un tú, y como un tú nos interpela, lo concreto. Y por eso del cántico de lo concreto no puede sino emanar, la idea no teórica, sino verdadera, de un Dios del cual se ha hecho experiencia concreta, con el que se ha caminado, junto al que se ha llorado, al que se ha llamado a la puerta, pidiéndole de verdad en la puerta verdadera: ven, tú que estás verdaderamente ausente a mí, que estoy verdaderamente sediento. Lo concreto. Este dulce, este paño.

Pero fijaos qué cosa pasa. Jacoba llega y trae lo que Francisco le pide. Lo que ocurre que lo hace antes de que le llegue la carta. Antes, de hecho, de que la carta salga. Están los hermanos, dice el Espejo de Perfección, está el secretario del grupo, el más listo, el que sabe escribir bien en latín, está escribiendo la carta y en el momento en que todavía no ha firmado la carta, he aquí, esto es un maravilloso texto medieval, claro, he aquí que Jacoba llega con su séquito y trae lo que Francisco ha pedido: el paño color ceniza, un buen grupo de mostaccioli, lo que Francisco quiere, pero también trae algo que Francisco no ha pedido y es incienso Trae dos cosas que Francisco ha pedido y una cosa más que Francisco no ha pedido: incienso. Trae incienso. ¿Qué significa esto? Esto es puro evangelio. Y por eso, como la muerte de Francisco es puro evangelio, como la muerte de Francisco es pura existencia, es pura vida, no podía no estar esto aquí presente. ¿Quién es Jacoba? Es la amiga. Es quien ama a Francisco. Es quien tiene una relación personal, tú a tú con Francisco. La que está enterrada enfrente de él. No olvidemos esto.

Simone de Beauvoir, en un libro maravilloso y a la vez terrible, decía a la muerte de Sartre: «Aunque me entierren a tu lado,

de mis cenizas a tus huesos, nunca habrá ningún pasadizo». Es terrible. Están enterrados al lado. En París yacen uno junto al otro y bellamente la gente pone flores para que vaya la gente de una tumba a otra. Pero Simón de Beauvoir decía que la muerte es el lugar donde ha habido amor, pero ya no hay encuentro. Jacoba nos dice lo contrario. Y en la basílica, en la cripta de la basílica del Sacro Convento, contemplamos todo lo contrario, que hay pasadizo porque hay amor.

¿Por qué trae incienso? Por una cosa maravillosa, evangélica y franciscana. Y es la siguiente: donde hay amor, hay siempre exceso. Exceso. El que ama no se limita a traer los productos de la lista de la compra. El que ama, junto a las patatas, junto a la cebolla, junto al aceite, trae una flor. Trae lo inútil, la maravilla de lo inesperado, la irrupción de lo maravilloso, el exceso del amor. Si no hay exceso, ¿puede haber amor? Sin esa mujer que poco antes de que Jesús muera derrama excesivamente ese perfume en la estancia aquella, llenándolo todo del olor del nardo, sin esa mujer excesiva y exageradamente amante, ¿puede haber amor? Pero si no hay exceso, ¿puede haber cruz? Si no hay exceso, ¿puede darse el capítulo 24 de Lucas, que el Resucitado parta el pan y lo entregue? Eso es un exceso de amor. Has muerto, has resucitado, ya está bien. Pero que encima camines, te entregues, pases la noche, partas el pan y lo entregues, eso es el incienso. Es un maravilloso elemento simbólico que nos recuerda en el momento en que Francisco muere, lo que Francisco ha aprendido viviendo, lo que el Cántico celebra, y es que la vida es excesiva. ¿Por qué es excesiva? Porque no hay necesidad de nada. Y partiendo de eso, todo es algo que colma, sobreabundándolo, el recipiente que cada uno de nosotros somos.

Francisco muere en la tarde del 3 de octubre del año 1226. Es octubre, los días se van recorriendo, ya no estamos en el mayo italiano, en el junio italiano. Es la hora de las sombras, es la hora en que las aves de la luz se retiran a sus nidos. Pero dice Celano que los pájaros, que los seres de la luz, encuentran en la muerte del santo luz, que en la hora de la muerte encuentran la imantación irresistible de la fuente de la luz. Estamos en la Edad Media. Y en la Edad Media todo tiene un sentido preciso. El hecho de que estos pájaros sean alondras y no gorriones, ni pájaros carpinteros, ni petirrojos, tiene un sentido pleno. En primer lugar, por el nombre de la propia ave. Siempre los nombres. No olvidéis esto. Los nombres, las palabras, el misterio del lenguaje que pone delante de nosotros, el misterio del que cada uno estamos hechos. Alondra, en italiano la «allodola», en latín, es la «alauda». Y en latín medieval, por una corrupción que es normal entre el italiano y latín, la «alauda» se convierte en la «lódola». Lo

Última cosa. Los pájaros. No podía faltar en la muerte de Francisco la presencia de las aves. Que los pájaros vuelen y que los pájaros se posen es uno de los misterios más fascinantes de esta vida. Cuando Francisco muere, dice Tomás de Celano: «Mientras el santo estaba expirando, las alondras, aves amigas de la luz y enemigas de las tinieblas, volaron sobre el tejado de la casa. Y aunque ya era el crepúsculo, la hora en que suelen retirarse, giraban con un grito insólitamente alegre por encima del tejado, durante un tiempo no breve, como para testimoniar la gloria del santo que pasaba a la otra vida».

maravilloso es que en la raíz escondida de todos estos términos encadenados que acabo de decir, late un término latino, que es el que taxonómicamente ha dado nombre al ave, el que ha dado nombre a este pájaro. Y es la palabra latina «laus». Laus, alabanza. Etimológicamente, aquellos primitivos romanos en el tiempo, encontraron que en ese ave estaba presente la alabanza. Son pájaros que viven alabando.

Que Celano ponga sus ojos en este pájaro, que el pájaro que celebra la muerte de Francisco sea el pájaro que alaba, nos dice que la primera liturgia que se celebra acerca de la muerte de Francisco no

la hacen ni los frailes, ni el obispo, ni los fieles de Asís, sino los pájaros. Los primeros que celebran litúrgicamente la vida de Francisco y llevan el significado pleno de la vida de Francisco consigo, son los pájaros. Pero, ¿por qué los pájaros? ¿Por qué los pájaros de la alabanza? ¿Por qué los pájaros del agradecimiento? Esto lo explica muy bien, aunque no lo haga refiriéndose a la muerte de Francisco sino hablando del evangelio, Kierkegaard, en ese ensayo maravilloso que escribió acerca de los lirios del campo y de los pájaros del cielo, tomando la frase evangélica, tomando la imagen evangélica del evangelio de Mateo. Kierkegaard dice que cualquiera que se deleite contemplando pájaros en cualquier lugar donde hay una rama y un pájaro, cualquiera que contemple el pájaro, lo contempla de verdad. Y es que el pájaro, como la flor, el pájaro es el ser del aquí y el ahora. Ese es el pájaro, el aquí y el ahora, el ser en el cual coincide plenamente la identidad y la acción. ¿Quién es el pájaro? El que vuela, el que se posa, el que picotea, el que escarba, el que hace el nido, el que salta del nido. Ese es el pájaro. No hay capacidad de fingimiento. Y porque no hay capacidad de fingimiento, no hay capacidad de proyección. Es el ser desnudo en el presente. Es el ser que comprende, desnudo en el presente, el significado de lo que está sucediendo. Por eso son los primeros teólogos franciscanos, los pájaros. Los primeros que comprenden plenamente quién es Francisco y hacia dónde nos lleva su vida.

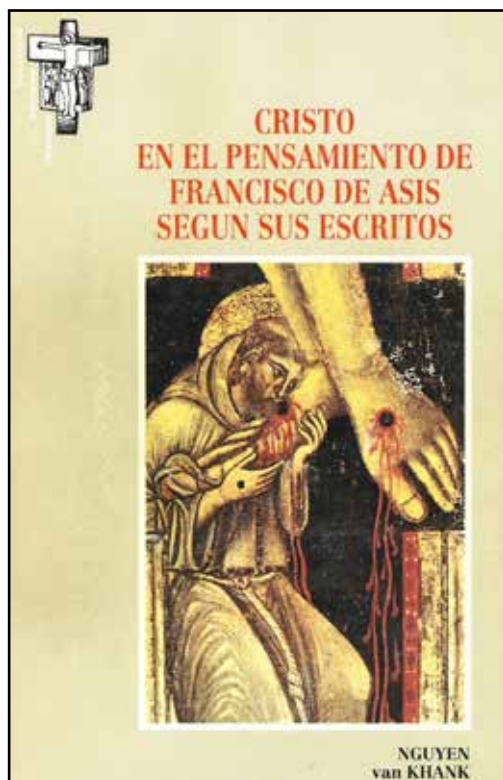
Dice Celano que los pájaros cantan «cum insolita laetitia», con una alegría no vista hasta entonces. ¿Por qué los pájaros cantan con una alegría que hasta entonces nunca se había visto? Por lo que hemos explicado antes. Porque muerto, Francisco ha llevado a plenitud la vida. Porque la alegría de la resurrección, en el pobre de Asís se ha cumplido. Porque desnudo

sobre la tierra desnuda, porque partiendo y repartiendo previamente el pan, porque recibiendo como un pobre un trozo de tela que no es suya, porque comiendo los mostaccioli de la amiga, porque siendo incensado y recibiendo el exceso de amor de quien le ama, Francisco nos está diciendo en qué consiste la verdadera humanidad.

Lo cual quiere decir que aquí no hemos estado hablando de cómo murió Francisco. Hemos estado soñando juntos en qué consiste la vida humana de verdad. Cuáles son las raíces de la vida, los parámetros que tejen la existencia, el camino que hace posible la construcción de un ser humano de verdad.

Mediante el llanto vemos que la fraternidad es real. En la muerte que desvela y que no destruye, pero que protege, vemos que tenemos dentro de nosotros algo que nunca podremos pervertir ni vender, porque somos todos custodios de un misterio. Recibiendo la Palabra, escuchando el evangelio de Juan, Francisco nos recuerda que no existe nunca soledad plena, porque siempre existe posibilidad de recibir la palabra de alguien. En el pan tomado, bendecido, partido y repartido, vemos que la estructura de la vida coincide punto a punto con la estructura inagotable de la oblatividad, de la gratuidad, del don. En la presencia de Jacoba, vemos que el amor habita lo concreto y lo colma, lo desbarata de expectativas, lo supera. Y en la presencia maravillosa de las alondras, Francisco nos recuerda que estamos aquí misteriosamente, gratuitamente, humanamente, para ser también textos leídos por las aves, textos capaces de resonar profundamente con el lenguaje del mundo. Vidas, la de Francisco y la de cada uno de nosotros, que nunca transcurren con indiferencia, sino que pueden ser leídas en su inagotable y maravillosa pequeñez como presencias plenas del don que el que nos hizo nos ha querido dar. Paz y bien a todos vosotros.

Aquí teniu una selecció de llibres que aprofundeixen en els darrers anys de la vida de sant Francesc: l'experiència de l'Alverna, la redacció del Càntic de les Criatures i la seva mort.

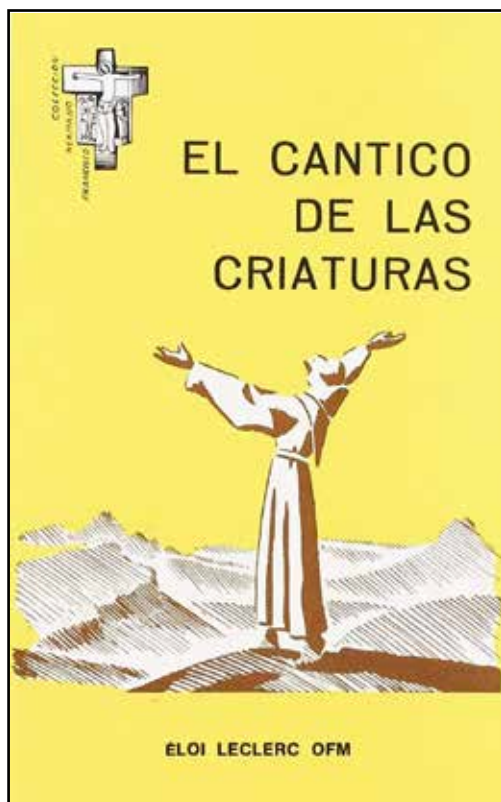
CRISTO EN EL PENSAMIENTO DE FRANCISCO DE ASÍS SEGÚN SUS ESCRITOS

NGUYEN VAN KHANK

EDICIONES FRANCISCANAS ARANTZAZU, 1993.

Aquest estudi sobre la Cristologia de Francesc d'Assís, posa l'accent en la seva devoció al Crist Crucificat, assenyalant les imatges de Crist Servidor, Crist mendicant, Crist Bon Pastor i Crist Anyell, com les més configuradores del cor de sant Francesc.

Així mateix, l'autor ens mostra la profunda influència de la teologia de sant Joan en la seva experiència espiritual.

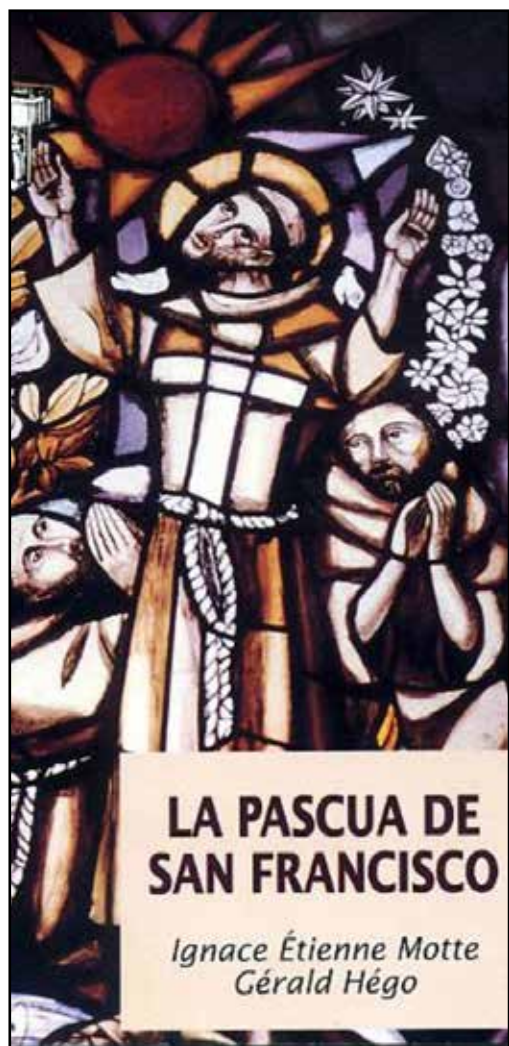
EL CÁNTICO DE LAS CRIATURAS

ÉLOI LECLERC

EDICIONES FRANCISCANAS ARANTZAZU, 1977.

L'autor de "Saviesa d'un pobre" ens ofereix una interpretació del Càntic de sant Francesc, com a autobiografia espiritual del sant, a partir de l'estètica literària de Gaston Bachelard i la psicologia dels arquetips de Carl G. Jung. De manera que en la germanor amb les criatures la valorització d'aquestes: casta, juganer, preciosa... es reflecteix l'ànima profunda del Poverel·lo.

LA PASCUA DE SAN FRANCISCO

IGNACE ÉTIENNE MOTTE – GÉRALD HÉGO

EDICIONES FRANCISCANAS ARANTZAZU, 1978.

En aquest llibre, estructurat a partir del Tridu Pasqual, l'autor ens mostra com Francesc, penetrat per l'esperit del Dijous Sant i de l'Eucaristia, ha comprès el significat profund del rentament de peus.

Francesc fou, així mateix, l'home del Divendres Sant, submergit íntimament en el Misteri Pasqual, narrat en pròpia pell a la Veritable Alegria, al Càntic de les Criatures i, com a plenitud, en l'experiència de l'Alverna.

Anselmo Maliaño Téllez, OFM

Los estigmas de san Francisco de Asís

Su experiencia mística

efarantzazu

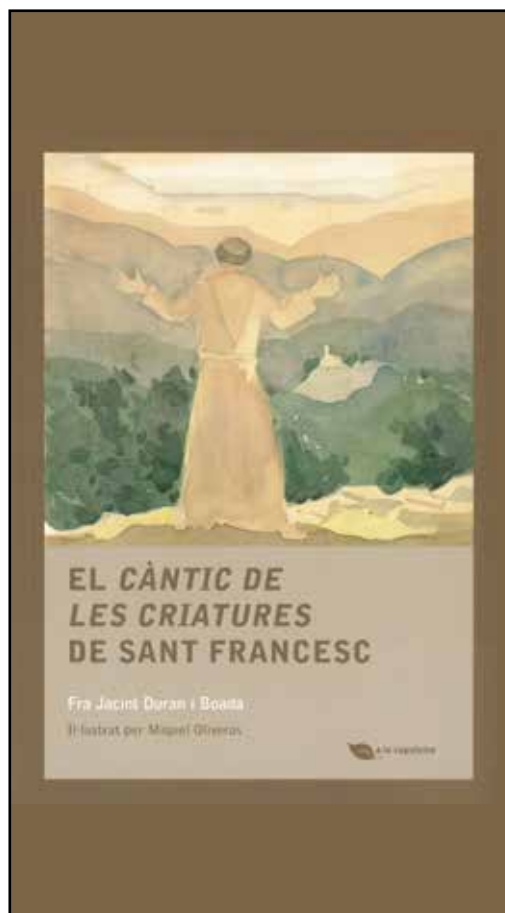
LOS ESTIGMAS DE SAN FRANCISCO DE ASÍS.

SU EXPERIENCIA MÍSTICA

ANSELMO MALIANO TÉLLEZ

EDICIONES FRANCISCANAS ARANTZAZU, VITORIA-GASTEIZ 2024.

L'autor, frare franciscà de Centreamèrica, ens ofereix un estudi sobre la relació entre sant Francesc i el Crucificat-Ressuscitat, des del despulament del Pessebre a l'abraçada de Donna Pobresa, passant per l'experiència del Crist de sant Damià, fins a arribar a l'experiència del Misteri Pasqual en el Mont Alverna: "un immens dolor de compassió barrejat amb la joia del Cel" (LM 13,3) en plena identificació amb el Crucificat.

EL CÀNTIC DE LES CRIATURES DE SANT FRANCESC

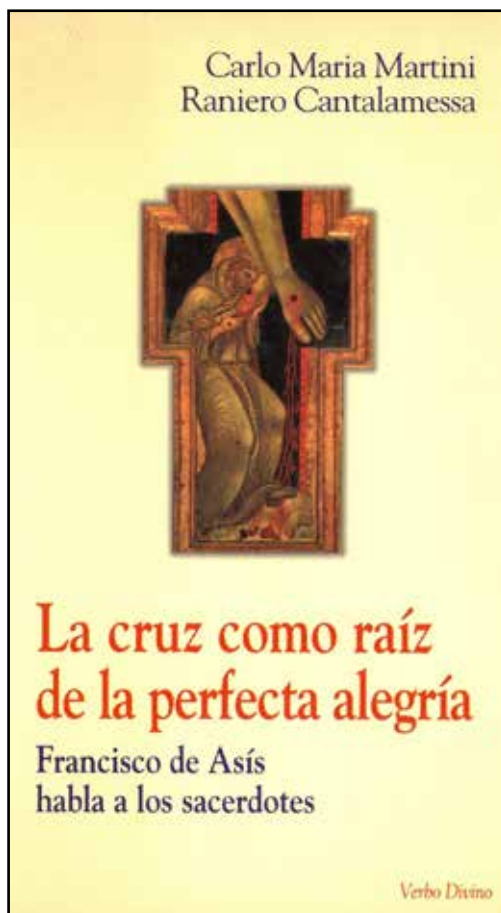
JACINT DURAN I BOADA

EDITORIAL MEDITERRÀNIA SL, COL. A LA CAPUTXINA, BARCELONA 2013.

Aquest llibre és una síntesi de l'experiència cristiana de sant Francesc, centrat en el comentari al seu Càntic de les Criatures.

Comença amb un comentari a la visió de la vida eremítica del Poverel·lo i la seva visió de la Natura, que passa d'una Natura idealitzada al descobriment de la Natura teocèntrica on Francesc se situa al costat d'ella, com un germà més.

Al comentari del poema, l'autor s'esplaia en l'estrofa de la germana mort, com a porta del Cel de l'home reconciliat amb la vida i les seves ferides.

LA CRUZ COMO RAÍZ DE LA PERFECTA ALEGRÍA.

FRANCISCO DE ASÍS HABLA A LOS SACERDOTES

CARLO MARIA MARTINI – RANIERO CANTALAMESSA

EDITORIAL VERBO DIVINO, ESTELLA (NAVARRA) 2002.

“La joia té arrels en forma de creu”. Aquestes paraules, pronunciades per un monjo, resumeixen el missatge d'aquest llibre, que nasqué en ocasió d'un pelegrinatge al mont Alverna.

Els autors, dos grans mestres espirituals, l'un biblista i l'altre patròleg, a l'entorn de Francesc d'Assís, condueixen al lector a redescobrir la veritable alegria en la misteriosa bellesa de la creu.

«Encisat en Déu pels impulsos del seu amor seràfic i pel desig de configurar-se amb Aquell que per un excés d'amor volgué ser crucificat, Francesc, un matí, pels vols de la festa de l'Exaltació de la santa Creu, estant en oració en una vessant de la muntanya, veié baixar del cel un serafí amb sis ales resplendents de foc. Amb una volada rapidíssima, l'efígie del serafí es mantingué com suspesa a poca distància de l'home de Déu... L'aparició deixà el sant profundament estupefacte, experimentant alegria i tristesa ensems: alegria per contemplar l'esguard benigne de Crist sota la figura d'un serafí; i tristesa perquè el veia clavat a la creu; i això era com una espasa de dolor que traspassava l'ànima (Lc 2,35) de dolorosa compassió»

(Llegenda Major de Sant Bonaventura 13,3)

«...Benvinguda sigui
la meva germana mort...»

(Sant Francesc d'Assís)